

CUMHURİYET’İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI’NIN SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ (1923-1945)

*Dams, Swamp Drainage and Irrigation Policies of Turkish Governments
from the Foundation of the Republic to the End of World War II
(1923-1945)*

Umut C. KARADOĞAN*

ÖZ: Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yeni inşaa sürecine giren ve hızla büyümekte olan ülkenin dinamik nüfusunun su ile ilgili ihtiyaçlarının karşılanması noktasında sulama faaliyetlerinin takibi, bataklıkların kurutulması ve bentlerin, barajların yapılması kaçınılmaz bir zorunluluktu. Bu sebeple mevcut Hükûmetiler, su işleri ile ilgili yatırımları Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk on beş yılında iktisadi açıdan güçlükler yaşanmasına rağmen yatırım bütçelerine katmak zorunda kalmışlardı. Elbette ilk yıllarda nehirlerin ve akarsuların ıslahı, sulama kanalları, bentler ve barajların inşasından maksat, şehirlerin su ihtiyacını karşılamamanın dışında tarım arazileri ve sanayi tesislerinin gereksinimi olan su ve enerjinin temini, sel baskınlarının önlenmesi şeklindeydi. İlk yıllarda su alanlarının ıslahı, sulama sistemlerinin tesisi, depolama, bataklık kurutma, bent ve baraj yapımında etüt ve zemin çalışmaları talebin gerçek büyüklüğü, çevresel faktörler, sosyo-ekonomik yapı ve sair etkenler neredeyse göz ardı edilmişti. Bununla birlikte Cumhuriyet’in ilk 20 yılında kanallar, bent ve baraj inşaatları akarsular üzerinde gelişigüzel müdahaleler şeklinde yapılmıştı. Nafia Vekaletinin elliye yakın göl ve seksen akarsu üzerinde gerek yerli gerekse yabancı mütehassıslarla yaptığı çalışmada devletin kuruluşunun ilk yıllarından, II. Dünya Savaşı sürecinde kalkınma ve sanayileşme seferberliğinin bir parçası olan su sistemlerinin yapımı, alt yapı tesisleri, depolama, kanallar ve ihtiyaç duyulan envanterlerin temini, ihale aşamaları; zamanın gazeteleri, resmî kaynaklar ve arşiv belgeleri üzerinden okunarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Baraj, Bataklık Kurutma, Su, Yabancı Uzman, Verim

* Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Sinop, umut.karadogan@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1197-5156

© 2026 Yazar(lar). Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY 4.0) kapsamında lisanslanmıştır.

Geliş Tarihi / Received: 18.10.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 09.04.2026

Yayın Tarihi / Published: 17.07.2026

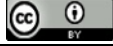
ABSTRACT: In order to meet the water needs of the dynamic population of the country, which entered a new construction process and was rapidly growing since the first years of the Republic, it was an inevitable necessity to follow up irrigation activities, dry the marshes and build dams and dams. For this reason, current governments were forced to include investments related to water works in their investment budgets, despite the economic difficulties experienced during the first fifteen years of the Republic. Of course, in the early years, the expected purpose of the rehabilitation of rivers and streams and the construction of irrigation canals and dams was not only to meet the water needs of cities but also to provide water and energy for agricultural lands and industrial facilities and to prevent floods. In the early years, surveys and groundwork for water reclamation, irrigation systems, storage, swamp drainage and dam construction largely ignored the true magnitude of demand, environmental factors, socio-economic structure, and other factors. However, during the first 20 years of the Republic, canals, dams, and dam construction were haphazard interventions on rivers. In the study conducted by the Ministry of Public Works (Nafia Vekaleti) with both domestic and foreign experts on nearly fifty lakes and eighty rivers, the construction of water systems, infrastructure facilities, storage, channels and the procurement of necessary inventories, and tender stages, which were a part of the development and industrialization mobilization during the first years of the state's establishment and during World War II, were tried to be evaluated by reading the newspapers of the time, official sources and archive documents.

Keywords: Dam, Swamp Drainage, Water, Foreign Expert, Efficiency

Cite as / Atıf: KARADOĞAN, U. C. (2026). Cumhuriyet'in Kuruluşundan II. Dünya Savaşı'nın Sonuna Kadar Türk Hükümetlerinin Sulama Barajı İnşası, Bataklık Kurutma ve Sulama Siyaseti. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 16(32), 223-254. <https://doi.org/10.33207/trkede.1806369>

Yayın Tarihi	17 Temmuz 2026
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı
Etik Bildirim	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı/Lisans:	Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makaleler https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ tarafından lisanslanır.

Date of Publication	17 July 2026
Reviewers	A Internal (Editor board member) Content review: Two External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes
Complaints	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Trakya University Journal of Faculty of Letters is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Giriş

İnsan hayatının temeli olan su; dünya tarihine, kültürüne ve medeniyetine her daim tesir etmiştir. Kadim yerleşik ve güçlü kültürlerle bakıldığında tamamının bir su kaynağının çevresinde konuşlanmış olduğu görülecektir. Mezopotamya, Anadolu, Mısır, Roma ve hatta Çin medeniyetlerinin hemen hepsi buna emsal teşkil etmektedir (Demir, 2025: 111). Anadolu sahasına bakıldığında ise Hititlerden Urartulara, Friglerden İyonyalılara erken dönem medeniyetlerinin hemen hemen tamamı suyun çevresinde siyaset ve kültürünü şekillendirmiş, suyun bilinçli kullanımı da toplum ve devletleri huzura, berekete, refaha taşımıştır (Aydoğmuş, 2024: 59-85).

Türkistan bölgesindeki Türklere değinildiğinde tespit edilecektir ki Türkler, tarihleri boyunca suya yönelmiş ve onun etrafında kendi otağlarını, devletlerini, sosyal yapılarını biçimlendirmeye gayret etmiştir. Hunların, Göktürklerin ve Uygurların izlerini taşıyan sulama kanalları âdeta geçmişten günümüze gönderilen bir selam gibidir (Demir, 2019: 23-46).

Türkler; Selçuklu Devleti'nden beyliklere, oradan Osmanlı Devleti'ne değin hâkim oldukları coğrafyaya hadim olmuşlar ve pek çok su kanalı, bent, köprü ve sarnıç inşa etmişlerdir (Bektaşoğlu, 2013: 11-149). Osmanlı dönemi itibari ile bayındırlık faaliyeti olarak ihtiyaç duyulan pek çok yapı,

zamanında inşa edilmiş olsa da XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başında ardı ardına yaşanan siyasi, askeri ve iktisadi sorunlar sebebi ile bayındırlık faaliyetleri geri plana atılmak zorunda kalmıştır. Fakat bu sınırlı kalsa da yatırım yapılmadığı anlamına gelmemektedir. Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Dönemi’ne kadar hiçbir kurum veya kuruluşa bağlı olmadan faaliyetlerini yürüten Su Nezareti, 22 Şubat 1837 tarihinde yeniden yapılandırılarak Evkaf Nezareti’ne bağlanmıştır. 1826-1854 seneleri arasında yeraltı ve yer üstü su kaynaklarının tespit, tevzi, bakım işleri ve tamiri Evkaf Nezareti’nin sorumluluğunda kalmıştır. Suyun idaresi 1855 yılına gelindiğinde Şehremaneti’ne (belediye) bırakılırken, onarım ve bakım işleri Evkaf Nezareti’nde kalmaya devam etmiştir. 1876 yılına ulaşıldığında, Belediye Kanunu’yla Vakıflar İdaresi’ne ait su işletmeleri belediyeye bırakılmış; bunun ardından 1880’de yapılan bir düzenlemeyle bir Su Nazırı, bir başkâtip, iki *refik* (ikinci kâtip), dört keşif memuru, altı korucu, iki çavuş, iki bent muhafızı, bir odacıdan oluşan yeni idarî yapı teşekkül ettirilmiştir. II. Meşrutiyet’in ilanı ile yeniden Evkaf-ı Hümayun Nezareti’ne bağlanan su işleri (Öztürk, 2000: 102; Tabakoğlu, 2015: 82) ileride Miyah-ı Vakfiyye Müdüriyeti’ne dönüştürülmüştür (Çelik, 2005: 794-795).

Osmanlı Devleti’nde su ile ilgili sadece bürokraside değil, uygulamada da yoğun bir faaliyet sahası olmuştur. Bunlara emsal vermek gerekirse, XIX. yüzyılın başlarında Antep çevresinden Halep şehrinin içlerine kadar uzanan su kanallarının inşası, İzmir’de yeni ve modern su yollarının yapımı, buhar makinalı pompa istasyonlarının hizmete alınması (Alatepeli, 2016: 10-127), devamında Gediz’in taşkınlar sebebi ile yatağının pek çok defa değiştirilmesi (Satılmış-Kaplan, 2023: 280-290), yeraltı su işletmelerinden Terkos’un, 1883 yılında şirket olarak ihdas edilmesi ve şehre barajlar yoluyla su naklinin yapılması önemli girişimlerin başındadır (Eroğlu, 2000: 38). 1893 yılına ulaşıldığında, Elmalı Deresi üzerinde Elmalı I Barajı’nın inşa edilmesi (Düstur, 1334: 877-878, 879-885; Yurdakul, 2000: 24), 1894’te Üsküdar ve Kadıköy Su Şirketi Nizamnamesinin yayımlanması (Yurdakul, 2000: 23-24), aynı yıl İstanbul’da meydana gelen depremde yıkılan Ayvad Bendi’nin mecralarıyla beraber yeniden Halkalı Suyolları ile tamir edilmek sureti ile ayağa kaldırılması, yüzyıl itibarıyla değerli girişimlerdir (Nazım Bey, 1925: 166).

1900 yılına gelindiğinde ise halkın “Büyük Bent” olarak adlandırdığı yapının hacmi 6.920.000 m³, istiap hacmi de 1.255.000 m³e çıkarılarak İstanbul’un suya olan ihtiyacı kısmen de olsa giderilmiştir (Nazım Bey, 1925: 166). 1902’de Mersin-Tarsus’ta hidroelektrik tesisi kurulmuş, 1906 yılında şehre enerji iletmeye başlanmıştır (Arslan, 2017: 1). Konya-Çumra

yöresinde Osmanlı Devleti'nin ilk modern sulama projesinin (1908-1914) inşası başlamıştır (Aydoğdu-Mancı-Aydoğdu, 2015: 152). Osmanlı Devleti bünyesinde faaliyet gösteren Üsküdar ve Kadıköy Su Şirketi, Çamlıca semtinin deniz seviyesinden başlayarak 210 metreye kadar olan kısımları ile ve Beykoz köyünün deniz seviyesinden 75 metrenin üzerindeki mahallerine su vermesi işini, 1914 tarihli iki beyanname ile taahhüt etmiştir. 1918 yılında yayımlanan su tevziatı nizamnamesiyle bağlantılı olarak su saatleri, abonelik hizmetleri, faturalar ile ilgili mevzuatlar da düzenlemiştir (*Düstur*, 1334: 877-878, 879-885; Yurdakul, 2000: 24).

Nafia hizmetleri açısından değerlendirildiğinde, Osmanlı Devleti'nden TBMM'ye ve oradan Cumhuriyet Türkiye'sine bazı görev ve teşkilatlar sınırlı da olsa naklolmuştur. Nezaretin ihdas maksadı, pay-ı taht ve çevresindeki su yollarının, bentlerin, kuyuların ve sarnıçların bakım, tamir ve muhafazasını sağlamak; ayrıca gerekli hâllerde yenilerini inşa etmek olarak belirlenmiştir. Ayrıca hizmetlerin ifası adına yurtdışından mütehassıs getirilmesi süreci de yine bu dönemin uygulamaları arasında yer almıştır. TBMM'nin küşadının akabinde 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı kanun ile Nafia Nezaret, Nafia Vekâlet'ine dönüştürülmüş (T.C. Nafiâ Vekâleti, 1933: 11), hemen ardından da dört maddeden oluşan "Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun" yürürlüğe konmuştur. Bu kanunun öngördüğü şartlarla 3-4 Mayıs 1920 tarihinde yapılan seçimlerde 11 kişiden oluşan İcra Vekilleriyle TBMM'nin ilk geçici Hükûmeti kurularak faaliyete başlamıştır (TBMMZC, 25.02.1336: 185; T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 1993: 1).

A. İnönü Hükûmetleri Dönemi Baraj İnşası, Bataklık Kurutma ve Sulama Siyaseti

Cumhuriyetin su kaynaklarının daha verimli kullanımıyla alakalı ilk faaliyetler, Atatürk döneminde başlamış ve 13 Ekim 1923 yılında yeni kurulan devletin merkezi olarak kamuoyuna duyurulan Ankara'nın (Baycan, 1990: 119-125; Aytepe, 2004: 15) hızla artan nüfusunun su ihtiyacını karşılamak, şehri besleyen tarım alanlarında sulama amaçlı kullanmak, su taşkınlarını önlemek ve şehirde gelişmeye başlayan sanayi tesislerinin artan su gereksinimlerini gidermek amacıyla onu muhafaza etme çabaları da hız kazanmıştır. Ankara'da dönem itibari ile toz bulutları, salgın hastalıklar ve alt yapı sorunlarının bulunduğu ağır bir bozkır görüntüsü hâkimdir. Su temini açısından ciddi sorunları mevcuttur (Özdemir, 1991: 208).

1924 yılında Nafia Vekili olarak Süleyman Sırrı (Aral) Bey görev yapmaktadır. Meclis'te zaman zaman söz alarak özellikle kendisinin Batı

Anadolu’da Gediz-Menderes, Akdeniz bölgesinde Çukurova, Orta Anadolu’da Cihanbeyli ovalarında yaptığı keşiflerden söz etmekte ve devamında buralarda verimi yakalamak adına yapılması gerekenler hakkında bilgi vermektedir. İşte Süleyman Bey’in bu düşünce ve görüşleri, ileride su konusunda ülkenin yolunu da açacak analizleri de muhtevasında saklayan, adeta ilk elden bir rapor gibi hazırlanan ve Anadolu’daki su sorunun çözümüne kısmen de olsa ışık tutan “Susurluk Ameliyatı Hakkında Malumat-ı Umumiye ile İşbu Ameliyat Neticesinde İstihsal Olunacak Menafi-i İktisadiye” adlı eseridir ki 1924 yılında yayımlamıştır (http://www.ozdenbilen.com/eBook/OzdenBILEN_OtoBiyografi.pdf). Nafia Vekili Süleyman Bey, yeni kurulan ülkenin sınırlı imkânlarına rağmen kendisine inanan üst yönetimden vekaleti adına 1924 yılında 17.385.888 liralık bir bütçeyi de almayı başarmıştır (T.C. Nafiâ Vekâleti, 1933: 99).

21 Şubat 1924 tarihinde hükûmet, kısa vadeli ve lokal bir girişim de olsa Denizli ili ve çevresindeki köylerin topraklarının devlete ait olanlarının ihtiyaca binaen halka dağıtımının yapılması, geriye kalanının ise özel sermayeye devrinin tamamlanması hususunda karar almıştır. Söz konusu işlemler devam ederken yerel yönetim, yöre halkının sağlığı için Şanlı çiftliği olarak bilinen arazideki bataklığın kurutulması işlemi için vekâlete talepte bulunmuş (BCA.30/18/1/1/12/66/3); Nafia Vekâleti de sadece adı geçen yer için değil, Anadolu’da oldukça yaygın olan malarya ve tropika benzeri salgınların önüne geçebilmek adına Konya-İlgin’daki Nane bataklığının da kurutulması işlemine başlamıştır. Ilgın Deresi, Yolaşan Çayı ve Çavuşluk Göllerinin ıslahı ile 5 bin dönümlük arazide, suların rakımının düşük olduğu dönemde, 30 bin lira bedel üzerinden pazarlık usulüyle bataklığın kurutulması işinin ihale edilmesine karar vermiştir (BCA.30/18/1/1/12/66/19).

Cumhuriyet yönetimi özellikle geçmiş dönemlerin Anadolu’daki bayındırlık sahasındaki ihmalkârlığına karşın öncelikle ülkenin iç kesimlerindeki şehirlere yönelmeyi kendisine düstur edinmiştir. Bu bağlamda çoğu şehrin içme suyu ihtiyacının kanallar vasıtasıyla giderilmeye çalışıldığı anlaşılmıştır (BCA. 30/1/0/0/122/774/1; Özgen-Büyüktolu, 2016: 90). 1925 yılına gelindiğinde, su işleri ile ilgili Antalya, Adana, Ankara, Bursa, Samsun, Malatya ve İzmir gibi şehirlerde Umum-ı Nafia Müdüriyet-i Umumiyesi’ne bağlı Heyet-i Fenniye Müdüriyetleri tesis edilmiştir (Cumhuriyet, 2 İkinci Teşrin 1935: 9; Ulus, 3 Sonkânun 1936: 1, 6; Tanoğlu, 1943: 288-289; Akıllı, 2012: 57-58).

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI'NIN
SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI
İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ
(1923-1945)

Kurum, vakit kaybetmeden çalışmalara başlamış ve ilk icraat olarak Ergene havzasında meydana gelen bataklık araziye kurutmuştur (BCA.30/10/0/0/152/109/2). Bunun ardından, 29 Mart 1925'te Susıgılık (Susurluk) havzasında bulunan Bursa, Kırmastı, Karacabey ve Manyas ovalarının sulanması; ardından bölgede oluşan bataklığın kurutulması işini çözmüştür (BCA.30/18/1/1/13/19/12). Hükûmetler yalnız kendi imkânlarıyla değil, özel sektör vasıtasıyla da bataklık kurutma faaliyetlerine müdahale etmiştir. 10 Haziran 1925 tarihinde Akşehir Gölü'nün güneyinde Pazarkaya adıyla bilinen 40.843 dönüm araziye hükûmet, Çiftçi Türk Anonim Şirketi'ne özel ruhsatla ya da izinle (ruhsatsız) tapuya kaydedilmek suretiyle devretmiş; bunu yaparken mutlak kamu yararını gözettiğini ifade etmiştir. Zaten arazinin 2.000 dönümüne sahip olan şirket, arazinin güneybatısındaki bataklık arazilerin ıslah edilerek tarıma kazandırılması hususunda devletle mutabakat gerçekleştirmiştir (BCA.30/18/1/1/14/38/17).

İnönü Hükûmeti, özellikle su işlerinde hızlı yol kat edebilmek için yalnızca yerel kaynaklardan değil, uluslararası sahada konunun uzmanlarından da istifade yoluna gitmeyi tercih etmiştir. Mevcut durum ile alakalı olarak hükûmet, arayışlar neticesinde, Nafia Umum Müdürlüğü Su İşleri Kondüktörlüğü'nün başına Macar Victor Ferenci'yi (BCA.30/11/1/0/16/35/16); kurum mühendisliğinin başına ise üç yıl müddetle Fransız Arman Danot'u, 10 Ağustos 1925 tarihli İcra Vekilleri Heyeti kararıyla getirmiştir (BCA.30/11/1/0/16/3/48). Müdüriyetin öncelikli işlerinden birisi 18 Ekim 1925 tarihinde Bursa'nın Nilüfer ilçesinin sulama kanallarının 5027.15 kuruş bedelle ıslah edilmesi, çevre bataklıkların kurutulması olmuştur (BCA.230/0/0/15/60/1).

Devlet, Anadolu'nun en ücra noktalarına ulaşmayı rejimin ana fikri olarak ortaya koymuşsa da merkezinin abat olması hususu, rejimin gücü ile gösterişi açısından farklı bir önem arz etmekteydi. Bu düşünceden hareketle, 1925-1927 yılları arasında başkent nüfusunun yaklaşık 75 bin (74553 lira) (Duru, 2012: 8; Potukoğlu-Büyüktolu, 2025: 860; BCA.30/10/0/0/122/774/1) olması ve saniyede 99 litre olan su ihtiyacının ancak 66 litresinin karşılanabilmesinden mustarip olan başkent halkın sorununu çözmek adına mevcut belediye yönetimi, Kayaş civarındaki Kusunlar Köyü çevresinde bir yeraltı kaptajı (su galerisi) inşa ederek bunu 600 mm çapında borularla şehre taşımış; sözü edilen icraatı, Şahande ve Hanımpınarı'nda kurulan iki tulumbanın devreye alınması takip etmiş; yeterli basınçlı su verilebilmesi için de Kocatepe'de bin metreküplük bir depo ile Çankaya Terfi Pompa İstasyonu inşa edilmişse de yeterli olmamıştır (BCA.

30/10/0/122/866/19; <https://www.aski.gov.tr/TR/ICERIKDETAY/Ankara-Suyunun-Tarihcesi/19/7>).

Yeni Cumhuriyet'in karşılaştığı önemli güçlüklerden birisi de ödenek yetersizliği ile bilgi, tecrübe ve gözlem noksanlığıdır. Bu konuda mevcut İnönü Hükûmeti, 28 Nisan 1926 tarih ve 831 sayılı “Sular Hakkında Kanun” adı altında bir yasa çıkarmak sureti ile su yatırımlarının önünü açmaya çalışmıştır (T.C. Resmî Gazete, 10.05.1926: 887). İlk icraat olarak da 1926'da Osmanlı Devleti'nden kalan vakıf suları İstanbul Belediyesi'ne devredilirken (Oğuz, 1998: 215), Nafia Vekâlet'ine bağlı 12 Su İşletme Şubesi ihdas edilmiştir (Büyükyıldırım, 2010: 45–63).¹ Aynı yıl, İstanbul Kâğıthane sırtlarında ilk su tasfiye tesisi inşa edilmiş, suyun arttırılıp klorlanması ardından şehre verilmesi işlemi gerçekleştirilmiştir (Tabakoğlu, 2015: 103). Bunlara ek olarak, 1926 yılında altyapı, sulama, taşkınları önleme ve bataklık kurutma çalışmalarına bakıldığında; Bursa'da Nilüfer kanalı, Nazilli-Menderes su tahliye kanalı, Manisa Gediz'de sedde, Seyhan üzerinde mahmuz ve muhafaza duvarı inşaatları tamamlanmış; Trabzon Libni, Tarsus bataklıkları kurutulmuş; Iğdır'da İrva, Beyazıt'ta Kulp kanalları hizmete alınmış; Ankara'da Tahar ile Etimesgut Ovaları ile Çubuk Vadisi'nin ayrıntılı haritaları çıkarılmıştır (BCA.30/10/0/156/96/10).

1927 yılına gelindiğinde daha kapsamlı ve etkin projelere imza atmak isteyen hükûmet, yürürlüğe koyduğu Teşviki Sanayi Kanunu kapsamında un, şeker ve pamuk üretimine öncelik verilmesi doğrultusunda su kaynakları planlamasını öne çıkarmıştır (BCA. 30/18/1/1/23/12/10; B.C.A. 30/18/1-2/35/27/1). Hatta 1927'de Nafia Vekili Recep Peker, Ankara'nın su ihtiyacının karşılanması, tarım arazilerinin sulanması, sanayi tesislerine suyun temin edilmesi, bataklıkların kurutulması, sel baskınlarının önlenmesi için baraj alanının ilk etüt faaliyetini gerçekleştirmiştir (Cumhuriyet, 4 Teşrinisani 1936:7.; Nafia Bakanlığı Sular U. M. Fen Heyeti, 1936: 282.).

26 Mayıs 1927 tarihinde çıkarılan kanun ile Beyşehir Gölü'nden alınan suyu Konya Ovası'na aktarmak amacıyla kurulan Konya Sulama İdaresi, sulama dışında İlgin bataklığının kurutulması ve Ereğli sulama ıslahı projeleri de aynı anda gerçekleşmiştir (T.C. Nafia Vekaleti, 1933: 14, 66). Tarsus'ta var olan bataklık arazilerin bir kısmının kurutulması işlemi aynı yıl

¹ 1.Daire Bursa, 2. Daire Aydın, 3. Daire Antalya, 4. Daire Konya, 5. Daire Ankara, 6. Daire Kırşehir, 7. Daire Adana, 8. Daire Amasya, 9. Daire Kars, 10. Daire Mamure-tül Aziz, 11.Daire Musul 12. Daire Edirne (Büyükyıldırım, 2010: 45–63).

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI'NIN
SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI
İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ
(1923-1945)

içerisinde tamamlanmış, alan tarım arazisine dönüştürülmüştür (BCA.30/10/0/0/156/96/10).

1928 yılında kurulan Ankara Şehri İmar Müdürlüğü, Ankara'nın ilk defa Avrupa ölçülerinde bir şehir planına sahip olması maksadıyla sınırlı bir imar planı yarışması düzenlemiş ve sonucunda Alman şehir plancısı Hermann Janssen müsabakayı kazanmıştır. Yaşanan gelişme, Ankara için önemli bir dönüm noktası olmuştur (Tekeli, 2009: 7-9; Kartal, 2019: 321-322.). Janssen'in hazırladığı plana göre günde ortalama kişi başı 153 litre su tüketileceği varsayılmıştır. Bu tüketimi karşılamak için de şehre saniyede 278 litre su verilmesi gerekmiştir. Şehrin nüfusunun 157 bin olması hâlinde mevcut su kaynaklarının bunu karşılaması mümkün gözükmediğinden ve özellikle yaz aylarında şehirde sıklıkla yaşanan su kesintileri de göz önünde tutulduğunda su şehrin başlıca problemi hâlini almıştır (BCA.30/10/0/0/122/866/15.; Özgen-Büyüktolu, 2016: 90.). Cumhuriyet'in merkezinde bu sorunun yaşanması, hükûmetin halkın gözündeki imajı içinde olumlu bir geri dönüş sağlamayacağından, konunun aciliyeti öne çıkmıştır.

1928'in 2 Mayıs'ına gelindiğinde, Bursa'nın Nilüfer Deresi'nin ıslahı ve bent inşası hakkında kanun tasarısı Meclis'in onayına sunulmuş ve kabul edilmiştir (BCA.30/18/1/1/28/25/12). Aynı yıl içerisinde Burdur Gökpınar ve İnsuyu mecrasının su tahliye kanallarının tamiri yapılmış, Karadeniz kıyısında Bartın ve İnebolu (Kastamonu) limanlarının modernleşme faaliyetlerine ağırlık verilmiş, Edirne'nin Ergene Havzasında ıslah faaliyetleri devam ettirilmiş, Aksaray Kızıl Ark'ta sulama kanalı açılmış ve köprü inşa edilmiş, Ankara'da Etimesgut bahçelerinin ve Gazi Orman Çiftliği'nin sulama tesisatları modernize kapsamına alınmış, taşkınların kontrolü için Akköprü, Sarıoba, Etimesgut'un güney kanalında kapaklı bentler inşa edilmiştir (BCA.30/10/2/156/96/10).

Hükûmet, su işlerine ve baraj inşaatlarına ikinci 5 yıldan itibaren daha fazla ehemmiyet vermiş; Nafia Vekaleti vasıtasıyla yurtdışından konunun uzmanlarını ülkede çalışmak üzere davet etmeye başlamıştır. Bunlardan ilki, İtalyan mühendis Luigi Cambo'dur. Cambo'ya 01.05.1929 tarihinden başlayarak yol masraflarının haricinde kaldığı süre zarfında günlük 6 İngiliz lirasından maaş bağlanması kararlaştırılırken, Sular Umum Müdürlüğü'ne Hollandalı mühendis Van Tubergen getirilmiş, kendisine yolda geçen on dört gün için 5 lira harcırah ve Türkiye'de geçireceği süre müddetince de günde 10 İngiliz lirası maaş itası kabul edilmiştir (BCA.30.18.1-2.3.26.8;

BCA. 30.18.1-2.5.43.6.; BCA.30.18.1-2.14.66.13; BCA. 30.18.1-2.25.3.15; BCA.532.44621.214201.55.).²

Yabancı mütchassısılarıyla yeni bir yapılanma sürecine giren Nafia Vekâleti, 18 Mayıs 1929 tarih ve 1452 sayılı kanun hükmünce, 1 Eylül 1929'dan itibaren geçerli olmak üzere kendisine bağlı Heyet-i Fenniye'nin adını Sular Umum Müdürlüğü olarak değiştirmiş; başta Ankara olmak üzere ülkenin her yerinde su ihtiyacını karşılamak adına baraj yapımı hususunu ivedilikle gündemine almıştır (T.C. Resmî Gazete, 30 Haziran 1929, s.7643, 7728-7729). Bununla birlikte hükûmet, 1929 yılında Nafia Vekâlet'ine sadece su işlerinde harcanmak üzere yıllık bütçeden 1.911.620 lira tahsisat ayırmıştır ([https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/381/Nafia-Vekâleti-\(Bayındırlık-Bakanlığı\)](https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/381/Nafia-Vekâleti-(Bayındırlık-Bakanlığı))), Erişim Tarihi: 20.08.2025) Aslında İnönü Hükûmetlerine, Nafia Vekâleti bünyesinde 12 yılda harcanmak üzere toplamda 100 milyon liraya yakın tahsisat ayrılmıştır. Fakat dünya üzerinde yaşanan iktisadi krizin tesiriyle söz konusu ödeneğin 87.880.000 lirası Duyun-ı Umumiye'ye verilmek zorunda kalmıştır. Hükûmet, buna rağmen icraatlarına ara vermemiş; Tarsus'taki Aynaz bataklığının kurutulması ve Cellat Gölü'nün ıslahı için 12 milyon 200 bin lira harcanmıştır (T.C. Resmî Gazete, 29.05.1929: 142; <https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/963/Devlet-Su-İşleri>), Erişim Tarihi: 13.09.2025).³

Hükûmet, bunlarla yetinmemiş ve halk sağlığının tehdit eden ve salgınlara sebep olan atık sular ve taşkınlar meselelerine de hızla müdahalelerde bulunmuştur. Konuyla bağlantılı olarak Adana sıtma mıntıkası dâhilinde, Mersin'in Silifke ilçesi istikametinde Dönergöz ve Tekfurgöz membaları ile diğer üç küçük membainin denize akacak düzgün bir mecra bulamaması sebebiyle geniş bir sazlık ve bataklık teşkil ettiği ve halk sağlığını tehlikeye soktuğunun tespitinin akabinde Nafia Umum Müdürlüğü devreye girmiş ve söz konusu alan için “bataklık alan kurutma” ihalesine çıkılması kararını almıştır (BCA.30/18/1-2/5/42/5).

Anlaşılabacağı üzere kriz döneminde dahi İnönü Hükûmetleri yatırım faaliyetlerini kesinlikle durdurmamıştır. Bayındırlık mevzuunda yönetim, Ankara'ya yakışır bir su tesisinin yapılması için başlattıkları fizibilite çalışmalarının sonucunda, 20 Ekim 1929 tarihinde 17 milyon m³ su toplayabilecek bir baraj yapılmasına karar vermiş; bu maksatla ihaleye

² Tubergen'in Fen İşleri Muavini Polamo'dur. (BCA.30.18.1-2.14.66.13; BCA. 30.18.1-2.25.3.15; BCA.532.44621.214201.55).

³ Müdürlük, İstikşaf-İnşaat ve Rasat İşleri olmak üzere üç fen heyeti müdürlüğünden teşkil edilmiştir (<https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/963/Devlet-Su-İşleri>).

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI'NIN
SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI
İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ
(1923-1945)

çıkılarak 2.325.000 lira bedelle (BCA, 30/10/0/158/109/9) Fomsis Ltd. Şti. adındaki Türk şirketine baraj yapım hakkı verilmiştir. Altı yıl sürecek inşaatın keşif bedeli 4 milyon lira olarak belirlenmiştir (Özgen-Büyüktolu, 2016: 90.).⁴ Yine 03.04.1929 tarihi itibarı ile hükûmet; demiryolları, limanlar ve su işleri için 240 milyon lira tahsisat ayırmış ve bütçe 03.06.1929 tarihi itibarı ile onaylanmıştır. Buna göre mevcut hükûmet, elde edilen ödenekle 2-2.5 milyon hektarlık arazinin sulanmasını; bunun haricinde memleketin kurak yerlerine suyun götürülmesini; zamansız ve düzensiz suların ıslah edilmesini ya da kurutulmasını; ezcümle, suyu sadece zirai sahada değil, iktisadi alanda da memlekete faydalı hâle getirebilmek adına biriktirmeyi, sıhhi yöntemlerle taşımayı hedeflemiştir (BCA. 30/18/1-2/2/20/7; T.C. Resmî Gazete, 29.05.1929: 40,137-154,163,165154; Kanunlar Dergisi, S.1206, Kanun No: 1482, 03.06.1929: 40, 137-154, 163, 165).

Çubuk Barajı'nın haricinde, Ankara'ya su sağlamak için andezit ve bazalt kayalıkları ile çevreli 50 metre yükseklikten fazla bir rakıma sahip Çakırlar mevkiinde, Söğütözü olarak geçen alandaki bendin, 500 metre uzunluğundaki beton boruları vasıtasıyla sular bir havuzda toplanmış; ayrıca Kutludüğün (Kutuğun) Köyü'nde, şehre 14 km uzaklıkta 5000 m³, Tahar-Çorak olarak adlandırılan sahada 3000 m³ su depolama hacmine sahip yeraltı suyu toplama havuzları inşa edilmiştir. Tahar Çiftliği'ndeki depo, aslında bir bent olup drenaj tesisatı da mevcuttur. Gazi Çiftliği'nde yer alan Marmara ve Karadeniz havuzlarının sularını temin eden 6 adet 18 metre derinlikte artezyen kuyuları yine İnönü Hükûmeti'nin 1929 yılı icraatları arasında yer almıştır. Yine Ankara'nın Etimesgut Köyü'nde 3 adet artezyen kuyusunun suyunu sifon şeklinde bir tertibat ile 60 metre yükseklikte 210 m³ hacminde istiahi olan bir depoya taşıyan sistem ve aynı yerin Hacı Mehmet Çeşmesi mevkiindeki memba suyunu biriktiren kaptaj tertibatı yeni tesis edilmiştir. Bunların haricinde Gazi Muallim Mektebi arazisinde İktisat Vekâleti fidanlığını sulamak amacıyla artezyen kuyusu ve toplama havuzu kısıtlı imkânlarla yapılmıştır. Dönemin Cumhuriyet Hükûmeti ülkenin başşehrine temiz içme suyu temini noktasında Elmadağ'ı da bir alternatif olarak düşünmüş; Beypınarı, Kocapınar, Kırkpınar, Zindaka, Özüpınar, Kıbrıs Yaylası Pınarı'ndan Kusunlar Vadisi'ne yeraltı bendi inşa etmek için yola çıkmıştır. Söz konusu büyük projenin keşif bedeli olarak 1.300.000 lira tespit edilmiş, Belçikalı bir şirkete ihale edilerek suların 610 metre dev borularla Cebeci'ye kadar getirilmesi kısmen sağlanmıştır (Kandemir, 1932: 74-77).

⁴ Ankara'daki Çubuk barajının inşaatı 1930 yılında başlanmıştır (Özgen-Büyüktolu, 2016:90).

Nafia Vekâleti, tüm bu gelişmeler yaşanırken Ankara'nın ilerideki su ihtiyacının da temini hususunda kaynak arayışlarını sürdürmüş ve Gölbaşı köyü çevresinde Mogan ile Emir (Eymir) göllerini besleyen akarsuları tespit etmiştir. Sözü edilen göllerin çevresinde biriken alüvyonlar hasebiyle tabii bir baraj vazifesi gördükleri anlaşılan kaynaklardan, özellikle Emir Gölü'nü besleyen sularının Elmadağ ve Çaldağı mevkiinden geldiği görülmüştür. Fakat iki göle de gelen suların debisinin düşük olması, yöreye bir baraj inşasını güçleştirmiştir. Bu sebeple Gölbaşı Köyü'nün seviyesinde vadiyi baştan başa geçen bir irtifada kanal açmak sureti ile Emir Gölü'nün sularından istifade edilmesi yoluna gidilmiştir. Bunun için suların en az olduğu mevsimde, yer seviyesinin 4 metre aşağısında yapılacak 8 metre irtifadaki kanalın Afşarlar ile İncesu mevkinde birleştirilmesi hedeflenmiştir. Emir Gölü'nün başlangıcından 4 metre, İncesu membainin çevresinden de 10 metre olacak şekilde inşa edilen kanalın güney kolunun inşası masraflı olmuştur. Sözü edilen havzayı besleyen Elmadağ-Lodumlubel arasındaki sahanın yıllık 35 milyon m³ yıllık yağış aldığı da tespit edilmiştir. Bu düşünceden hareketle hükûmet, burada kanalın yerine ileride bir baraj yapmayı da gündemine almıştır (Kandemir, 1932: 83-88).

IV. İnönü Hükûmeti 1929 yılında, İstanbul'da Ankara'ya yakın Anadolu yakasında, kurak havalarda kullanılmak üzere büyük bir su bendi yapımını bitirmiştir. Bendin temelde yapılış maksadı, büyük miktarda arazinin sulanabilmesini sağlamaktır (Hakimiyet-i Milliye, 04.07.1930: 1). Bu faaliyetlerden de anlaşılabileceği üzere suyun medeniyet olduğu gerçeğinin farkında olan yönetim, hızla halkının temel ihtiyaçlarını karşılamak adına hizmetlerini yoğunlaştırmıştır.

Bununla yetinmeyen hükûmet, dünya üzerinde gelişmekte olan su ve onun ile alakalı inşaat işlerinin düzeyini de takip edebilmek için 26-30 Mayıs 1930 tarihinde Londra'da tertiplenen Uluslararası 5. İnşaat ve Bayındırlık Faaliyetleri Kongresi'ne Ankara Su İşleri Müdürü Ratıp Bey'i yolluklu ve yevmiyeli olarak İngiltere'ye göndermiştir (BCA.30/18/1-2/10/29/9).⁵ Yapılan girişimler de göstermektedir ki devlet, ülke refahının önemli bir kesiminin su kaynaklı olduğunu fark etmiş ve yatırımlarını bu minvalde şekillendirmeye çalışmıştır (BCA.30/18/1-2/12/45/14).⁶

⁵ Siyasi pasaport ve günlük 4,5 İngiliz lirası harcırahla (BCA.30.18.1-2.10.29.9).

⁶ Nafia Vekaleti, 25.06.1930 yılı bütçesi kapsamında, ilgili kanunun (Bütçe Kanunu) 6. maddesi uyarınca yabancı uzmanlar ve tercümanları içinde yol ve su işleri hususunda istihdam edilmek üzere kadro ve bütçe talep etmiştir (BCA.30.18.1-2. 12.45.14).

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI'NIN
SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI
İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ
(1923-1945)

1931 senesinde Nafia Vekâleti tarafından “Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu” kurulmuştur. Komisyonun icraatlarından ilki, 200 bin nüfuslu şehrin su ihtiyacının karşılanmasına yönelik bir projeyi hayata geçirmek olmuştur (Kandemir, 1932: 79). Proje bağlamında Nafia Vekâleti, barajların işletilebilmesi için konunun mütehassısı M. Kunzen’in ayda 100 İngiliz lirası ücretle görevlendirilmesine 22.07.1931 tarihinde bütçe kanununun 6. maddesi (E) bendi mucibince sağlamıştır (BCA.30/18/1-2/22/56/14).

1932 yılına gelindiğinde ise hükûmet adına yerel yönetimlerde zaman zaman bayındırlık faaliyetlerine müdahale edilmiştir. Söz konusu müdahalelerden biri Cebel-i Bereket (Osmaniye) Valisi Ziya Bey’in yörede salgınlara sebebiyet veren dere yataklarında oluşan bataklıkları kurutması çalışmalarıdır. 4500 liraya mâl olacağı hesaplanan bataklık kurutma işleminin masrafsız biçimde sonuçlandırılması üzerine hükûmet tarafından valiye takdirname verilmesi uygun görülmüştür (BCA.30/10/0/0/158/109/10).

İnönü Hükûmetleri zamanında Anadolu’da sadece su yolları, barajlar, depolar inşa edilmemiş aynı zamanda kadim medeniyetlerin tespit edilebilen suyla ilgili eserlerinin restorasyonu, tamiri ya da bakımı da yapılmıştır. Buna emsal olarak 1932 yılında Elmadag çevresinde gerçekleştirilen bir su arama-işleme faaliyeti esnasında Roma, Yunan ve Selçuklu dönemlerine ait bir membada üst üste üç kaptaj ve boru sistemine rastlanmıştır. Yapılan tespitin ardından bu sistemler, devlet tarafından muhafaza altına alınmıştır (Kozanoğlu, 2013: 80). Aynı yıl İstanbul’a su temin eden Terkos yöresinin aynı adlı şirketi, İstanbul Türk Anonim Su Şirketi olarak adını değiştirmiş ve Terkos içme suyu imtiyazı hak sahiplerinden satın alınıp 1933 yılında kurulan İstanbul Sular İdaresi’ne devredilmiştir. Terkos Su İşletmesi’nin dışında daha önce Üsküdar-Kadıköy su imtiyazlarının da belediyeye devredilmesiyle vakıf sularının haklarını bünyesinde toplayan kurum, su işleri idaresini merkezileştirmiştir (Oğuz, 1998: 215).

4 Mart 1933 yılında hükûmet, Anadolu halkının yaşam alanlarındaki kuraklıklar ve salgın hastalıklar karşısındaki zafiyetini giderebilmek adına girişimlerine kaldığı yerden devam etmiştir. Bunun için öncelikle Eskişehir ile Afyon Ovalarının hudutları arasında kalan 200 bin dönümlük Zadıroğlu bataklığının kurutulması işine girmiştir. Çünkü 22 bin dönümlük arazinin Emirdağ kazasına bağlı Alikan köylüsü tarafından kurutulmuş olması kurumun işini kolaylaştırmıştır. Devlet de işletilmesi kaydıyla araziye az bir bedel mukabilinde köy ahalisine devrederek köylünün gayretini bir nebze de olsa ödüllendirmiştir (BCA.30/18/1-2/34/14/20). Batı Anadolu coğrafyasının

ardından Akdeniz havzasına doğru Beyşehir Gölü'nün seviyesi, barajdan su akmayacak noktaya geldiğini fark eden kurum yetkilileri derhal müdahale ederek Kaya Ovası'nın sulamasını istemiş; bu maksatla mevcut barajda yapılması planlanan kanalların hafriyat ve tadilat işlemlerini pazarlık usulüyle yaptırılmasını, Müzayede, Münakasa ve İhale Kanunu'nun 18. maddesinin (z) bendi uyarınca, İcra Vekilleri Heyeti de 24.04.1933 tarihli toplantısında kabul etmiştir (BCA.30/18/1-2/35/29/1).

29 Mayıs 1933 tarihinde Çubuk Barajı ve Bursa su işleri ıslahat ve inşaat işleri için İcra Vekilleri Heyeti devlet bonusu çıkarılması hakkında karar almıştır (BCA. 30/18/1-2/36/40/16). Çubuk Barajı'nın yapımının tamamlanmasının ardından 15 Nisan 1934 tarihinde mezkûr barajın suyunun Ankara şehrine şebeke vasıtasıyla verilmesine ilişkin İcra Vekilleri Heyeti karar çıkarmıştır (BCA.30/18/1-2/44/22/15). 1934 yılı itibariyle Bursa'da Nilüfer kanalının bitirilmesi hususu mevcut hükûmetin henüz ikmal edilemeyen işleri arasındayken, taşkınlara sebebiyet veren çayın ıslahının tamamlanması, Bursa Ovası'nın da verimini müspet yönde etkilemiştir. Ayrıca yöredeki Gölbaşı bendi de ovayı suladığı için su deposu vazifesi de görmüştür. Halkın salgın hastalıklardan kurtulması yolunda kıymetli bir girişim olan Nilüfer kanalının yapımının tamamlanmasının ardından yörede köprü ile baraj yapım çalışmaları hız kazanmıştır (Cumhuriyet, 22.05.1934: 4).

İnönü Hükûmeti yoğun bayındırlık faaliyetleri sebebi ile yetersiz kalifiye eleman ihtiyacını zaman zaman yurtdışından temin etme yoluna gitmiştir. Bunlardan birisi de Ziraat Vekâlet'inin 01.10.1935 tarih ve 22828028 sayılı tezkiresiyle Konya'da su araştırma ve baraj yaptırma işlerinde çalıştırılmak üzere maaşları hususi bütçeden karşılanacak üç yabancı mütehasssın ülkeye getirilmesi için kontenjan talebinde bulunulmuş, İcra Vekilleri Heyeti de 19.10.1935 tarihinde talebe olumlu karşılık vermiştir (BCA.30/18/1-2/48/79/15).

Ülke genelinde 1935 yılının mayıs ayı sonunda beklenen yağmurlar yağmadığından, tarım faaliyetleri ile uğraşan çiftçilerin sonra gelmesi muhtemel yağışlardan da beklentileri kalmayınca yeni mahsul buğday ve arpanın henüz piyasaya sürümü de yıl itibariyle yapılmamıştır. Bundan ötürü önceleri 3,5 kuruşa satılan buğday, o günlerde 5,5 kuruşa fiyatlandırılmaya başlanmıştır. Bu minvalde Karaman'ın uzun süredir yaşadığı kuraklığın çözümü adına Konya Genel Meclisi duruma müdahale etmiş ve 70 bin liralık bir projeye şehrin yerleşim yerine 3 saat uzaklıkta, Gödet Çayı üzerinde bir baraj yapılmasını; böylece ovanın da (Karaman Ovası) suya kavuşmasını

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI'NIN
SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI
İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ
(1923-1945)

planlamıştır. Konuyla alakalı olarak yerel yönetim, Avrupalı bir baraj mühendisi ile irtibata geçmiş; 15 Temmuz 1935'te mühendisin bölgeye gelmesi ve yörenin su kaynakları olan Yerköprü Şelalesi ve Göksu Deresi üzerinde inceleme yapmasını istemiştir. Bundan maksat, Karaman'da bulunan ve kireçli-nitritli su akıtan 70-80 kadar çeşmenin tahlillerinin yapılmasıdır. Çünkü söz konusu sular, değerli kaynaklardan birisi olan Düden Suyu'na akarak kirliliğe sebep olmakta; bu da sağlık sorunlarının yaşanmasına neden olmaktadır. Zaten ilçeye içme suyu 3 saat mesafedeki Gökçe suyundan açık vaziyette geldiğinden sağlıksız koşullarda yıllarca tüketilmiştir. Yerli halkın içilebilir su olarak tanımladığı Burhanköy Suyu'nun ise yaşanan zaman içerisinde halka yetebilmesi zorlaşmıştır. Bunun için baraj inşası zorunlu hâle gelmiştir (Akşam, 26.06.1935: 8).

Baraj söz konusu olduğunda Cumhuriyet'in prestij projelerinden birisi olan ve 3 Ekim 1936 senesinde 10 milyon lirayı aşan bedeli ile Ankara'ya 13,5 milyon m³ içme suyu ile enerji temin edecek olan Çubuk Barajı devreye alınmıştır (Akşam, 25 Teşrin-i Evvel 1936: 1). Adı geçen projenin yanında Nafia Vekâleti, sulama işlerine kaldığı yerden devam ederek Konya Ovası'nın sulanmasını temin eden Beyşehir Gölü'nün düşük olan su seviyesini yükseltmek, taşkınların ve salgın hastalıkların önüne geçmek için Sarısu Nehri'nin Beyşehir Gölü'ne akıtılması işini planlayarak inşa işini yürürlüğe koymuştur. Bu bağlamda Konya Ovası'nın sulanması amacıyla 50 bin lira keşif bedeli ile 1 Aralık 1936 tarih ve 2490 sayılı arttırma, eksiltme, ihale kanununun 50. maddesinin (E) bendi mucibince İcra Vekilleri Heyeti, Sarısu Barajı ile sulama kanallarının inşasına karar vermiştir (BCA.30/10/0/0/158/110/3).

B. Bayar Hükûmetleri Dönemi Baraj İnşası, Bataklık Kurutma ve Sulama Siyaseti

Celal Bayar'ın Başbakanlığındaki 9. Hükûmeti 1937 yılında İzmir'de hem Menderes ile Gediz havzalarının sulanması hem de şehrin ihtiyacı olan enerjinin temini için bölgenin akarsuları üzerine büyük bir baraj inşa etmeyi planlamıştır. Mühendisler tarafından yapılan tetkikler neticesinde İzmir'in geçen sene kullandığı elektrik enerjisinin 4 milyon kwatt/saat olduğu tespit edilmiş ve 5 yıllık planlama neticesinde yapılacak tesisle üretilecek enerjinin 25 milyon kwatt/saat olması tasarlanmıştır (Cumhuriyet, 13.05.1937: 3). Yine İzmir Torbalı nahiyesinde Cellat Gölü'nün kurutulması işleminin tamamlanmasının ardından İcra Vekilleri Heyeti 29 Temmuz 1938 yılında aldığı kararla arazinin pamuk, hububat ve soya ziraatına açılmasını da karara bağlanmıştır (BCA.30/10/0/0/158/112/1).

Bayar Hükûmeti de İnönü Hükûmetleri gibi Anadolu coğrafyasında öncelikle tarıma, kalkınma noktasında ağırlık vermiştir. Ziraî donanımı tam olan milletlerin bölgelerinde de söz sahibi olabileceği şiarından hareketle kalkınma hamlelerini bunun üzerinden organize etmeye çalışmıştır. Bayar Hükûmeti'nin konuyla ilgili öncelikli işlerinden birisi, tarımsal üretim anlamında Niğde ilinin ürün çeşitliliğinin artması için gereken suyun bir barajdan sağlanmasına karar verilmesidir. Bunun için 02.08.1938 Salı günü saat 12.00'de, Su Eksiltme Komisyonu dairesinde 401,324 lira 92 kuruş keşif bedeli ile Gebere Barajı'nın ihalesi yapılmıştır (Vakit, 17.06.1942:1; Ulus, 21.08.1939: 6; Cumhuriyet, 12.07.1938: 6; Cumhuriyet, 27.07.1938: 11; Ulus, 16.07.1938: 8.). Söz konusu barajın 3 milyon m³ su tutma hacmiyle Niğde'nin elmacılık başta olmak üzere her türden tarım ürününün gelişimini temin etmesi ve devamında Yeşilburç, Güllüce ve Kırkpınar mevkiinde 200 bin yeni elma ağacının sulanması planlanmıştır (Ulus, 21.08.1939: 6; Ulus, 20.02.1939: 6; Ulus, 21.08.1939: 6).⁷

Cumhuriyet rejimi sadece Batı ve Orta Anadolu'da değil, memleketin uzun zamandan beri ihmal edilen Doğu illerinde de faaliyetlerini yürütmüştür. Bunlardan belki de en önemlilerinden birisi, Kars'ın Iğdır kazasının Karakale mevkiinde 14 Eylül 1938 tarihinde 20 km uzunluğunda Serdarabad sulama kanalının temellerinin 40 lağım patlatmak sureti ile atılmasıdır. Bu merasime Vali Akif Eyidoğan ve kaymakam İhsan Olgun da katılmışlardır. Cumhuriyet'in önemli tesislerinden birisi olan kanalın, 560 bin liraya mal olması planlanmış ve yapımında 4000 işçinin çalışması öngörülmüştür. Serdarabat kanalının yapılmasındaki maksat pamuk ve çeltik gibi endüstriyel mahsullerin hasadını yapabilmektir. Kanalın yapımının tamamlanmasının ardından pamuk istihsalinin yıllık 15 milyon kg'a ulaşması hedeflenmiştir. 1938 yılı itibariyle söz konusu üretim rekoltelerinin yarısı nispetine tekabül etmektedir. Fakat Iğdır sulama kanalının, 1939 yılının Teşrin-i Sani'sinde hizmete alınması hedeflenmiştir. Bu sayede şehrin demografik, sosyal ve iktisadi yapısının kısmen değişmesi planlanmıştır. Aynı coğrafyada bir de SSCB ile Türkiye arasında müştereken bir baraj yapılması düşüncesi hasıl olmuştur. Bunun için de 28.05.1938 tarih ve 11587-278 sayılı muvafakat ile karşılıklı imzaların atıldığı kamuoyuna duyurulmuştur (BCA.30/18/1-2/83/47/19).

⁷ Barajın su tutma hacmi ile ilgili olarak 1,5 milyon m³ olduğu da ifade edilmiştir. Baraj havzası çevresindeki köylerin sakinleri boş arazileri ruhsatlandırmak sureti ile sahiplenmeye başlamıştır. Dönem itibari ile işçi yevmiyeleri dahi yükselmiştir. (Ulus, 20.02.1939: 6); 3,5 milyon m³ lük su tutma hacmi olduğu ifade edilen barajın inşası devam ederken 50 bin elma ağacı yetiştirilmesi de planlanmıştır (Ulus, 21.08.1939: 6).

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI'NIN
SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI
İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ
(1923-1945)

Serdarabad Barajı ile alakalı olarak Ruslar, on iki yıl evvel Aras Nehri üzerinde Karakale Köprüsü'nden 800 metre uzaklıkta Serdarabat Ovası'nı sulamak için bir baraj yapmışlardır. Barajın istinat ettiği Türk sebilleri barajdan 17 metre yüksekte ve kayalık arazide olması sebebiyle toplanan suyun Iğdır Ovası'na akıtılması için 56 metre uzunluğunda 1170 metre yükseklikte, 3,5 metre genişlikte kayalıklardan geçit açılmıştır. Tünelden saniyede 30, günde 2,5 milyon m³ suyun 40 bin hektarlık araziye sulaması amaçlanmıştır. Ayrıca uzun gayretler neticesinde Kars'ta Borluk Suyu'nun halkın istifadesine sunulmasıyla şehrin su ihtiyacı kısmen giderilmiştir (Doğu, 17.09.1938: 1, 3).

Bayar Hükûmeti'nin ülkenin en ücra noktalarına yatırımı taşıma arzusunun bir tezahürü de Ağrı'nın kuzey eteklerinde 6-7 bin dekarlık mümbit topraklardan olan Alikızıl yöresinin suya kavuşturulması projesidir. Gödekli ve Aratan köylerinin tarlalarını her yıl taşkınlarıyla yerle yeksan olan arazilerinin taşkınlardan kurtarılmasının akabinde, Aras Nehri'nin sularının ıslah edilmesinin temini ve Bulakbaşı pınarlarının düzenli biçimde Alikızıl yöresine aktarımıyla, yörede her yıl 4 bin dekar üzüm hasadının yapılması hedeflenmiştir (Doğu, 17.09.1938: 1).

Bununla birlikte coğrafi koşulları zorlu olan ve bilginin yanı sıra tecrübe de isteyen Doğu Anadolu'nun çetin şartlarındaki Iğdır Barajı'nın inşaatında çalışmak üzere dönemin Nafia Vekili Ali Fuad Cebesoy, Stefan Parizai ve Madaraki adında Macar asıllı iki mühendisin 07.10.1938 tarihi itibarı ile işe alınmalarını, devamında Kars'ta girişe kapalı ikinci müstahkem mevkiye girişlerine müsaade edilmesini sağlamıştır (BCA.30/18/1-2/84/90/6; BCA.30/18/1-2/85/120/9).⁸

1938 yılının Bayar Hükûmeti'ne göre 1938 yılının en iddialı projelerinden birisi 360 bin liralık keşif bedelli ve Malatya'da yapımına başlanan 35 metre uzunluğundaki beton barajın yapım işidir ki yükleniciliğini İnşaat Türk Ltd. Şti. adında bir firma üstlenmiştir. Firma yetkililerine göre inşaatın ertesi yıl Cumhuriyet Bayramı'na yetiştirilmesi planlanmıştır. Söz konusu yapıyla bağlantılı olarak 5,5 km uzunluğunda beton kanalın da aynı gün hizmete alınması tasarlanmıştır. Barajın elektrik ve bez fabrikalarına saniyede 2 m³ su vermesi beklenirken, geriye kalan suyun Malatya Ovası'na aktarılması hesaplanmıştır (Cumhuriyet,

⁸ Iğdır Barajı'nın inşasında çalıştırılan Stephan Parazai'nin İstanbul Yüksek Kaldırım'da 28 numarada mukim 1915 doğumlu eşi Secei Karola ile çocukları 1935 doğumlu Alfona Parizai ve 1936 doğumlu Attila Parizai'nin adı geçen mahallede iskân edilmelerine müsaade edilmesi istenmiştir (BCA.30.18.1-2.85.120.9).

24.12.1938: 4). Tüm bu gelişmelerin yanı sıra hükûmet, bayındırlık çalışmalarına ara vermeden devam etmiş ve 30 Aralık 1938 yılında Fransız bir şirkete Adana-Seyhan üzerinde temellerini 4 Ocak 1939 tarihinde atacakları bir baraj inşaatı işi vermiştir (BCA.525/38041/154681/118).

C. Saydam Hükûmetleri Dönemi Baraj İnşası, Bataklık Kurutma ve Sulama Siyaseti

Saydam Hükûmeti de diğer Cumhuriyet hükûmetlerinden farklı hareket etmemiş ve Bayındırlık faaliyetlerinde önceliği su işlerine vermiştir. 1939 yılında Adana'nın akarsularının ıslahı noktasında Seyhan'da 18,5 km'lik sol ana kanal inşaatı başlamış ve yıl sonuna kadar yapımının tamamlanması planlanmıştır (Ulus, 20.02.1939: 6). 1940 yılı itibarı ile Niğde'nin Gümüş Köyü'nde yapımı tamamlanan Türkiye'nin ilk toprak dolgulu Gebere Barajı hizmete alınmıştır. Baraj, 31 milyon liralık su programının önemli projelerinden birisi olmuş ve 3600 hektar arazinin sulanabilmesini sağlamıştır. Gebere Barajı, yöre halkı için 2,5 milyon m³ su tutma hacmi ile en fazla soğan, patates ve fasulye ekimi ile hasadı yapan çiftçiye yarar sağlamıştır. Elma yetiştiricileri açısından değerlendirildiğinde mevcutta 100 bin elma ağacının sulanabildiği yörede yetkililer, hedeflerinin 200 bin ağacın imkândan faydalanmasını sağlamak biçiminde ifade etmişlerdir (Ulus, 12.10.1941: 4; Cumhuriyet, 01.06.1939: 4).⁹ 1939 yılında hükûmet, 31 milyon liralık su işleri planının içerisinde Türkiye'ye yeni katılan Hatay ilini de dahil etmiştir (BCA. 30/18/1-2/88/99/11).

Söz konusu gelişmeler yaşanırken Bursa Ovası'nın ıslahı hususunda on yıldır devam eden süreç 1939 yılı itibarı ile tamamlanmıştır. Kaplıkaya ve Gökdere gibi küçük akarsuların ıslahı hususunda yeni projeler de Saydam Hükûmeti'nin gündemine alınmıştır. Aynı zamanda Panayır Köyü civarında yer alan Nilüfer Çayı'nın alt bölümü için de projelendirme çalışmaları sürdürülmektedir. Gölbaşı bendinde su tutma işlemi başlamış olup 14 milyon m³ kapasitenin bir kısmı hizmete alınmıştır. Bursa Ovası'nın doğusunda büyük bir göl sahası meydana getirilmiştir. Bu gelişmeler yaşanırken Susıgırlık (Susurluk) Deresi'nin 70 km'si, Uluabat Deresi'nin 10 km'si, Canbolu Irmağı'nın 20 km'sinin ıslahı tamamlanmış, Uluabat regülatörünün inşaa işi ihale edilmiştir. Adı geçen bu faaliyetlerin devlete maliyetinin 8-10 milyon lira olması hedeflenmiştir (Cumhuriyet, 20.04.1939: 7). Yapılan çalışmalardan da anlaşılacağı üzere açılan kanallar, yapılan bentler ile barajlar sayesinde yüzbinlerce dönüm arazi suya kavuşmuş, taşkınların

⁹ Cumhuriyet Gazetesi'nde barajın 2,5 milyon m³ su tutma hacmi olduğu ifade edilmiştir (Cumhuriyet, 01.06.1939: 4).

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI'NIN
SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI
İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ
(1923-1945)

önüne geçilmiş ve köylüye dağıtılarak topraklar ekime hazır duruma getirilmiştir.

Baraj, su kanalı ya da diğer su işlerinin takibinde yalnız devlet yetkilileri ve hükümetler değil, iş yüklenen inşaat firmaları da ihtiyaç duydukları nitelikli yabancı personeli getirebilmek için talepte bulunmuşlardır. Buna örnek, 27 Haziran 1939'da Arif Kolu firmasının Niğde-Gebere Barajı inşaatı şantiye şefliği yapmak üzere Amerika'dan 600 dolar yol masrafı ve her ay memleketine gönderilmek üzere o yılın döviz kuru üzerinden 400 dolar aylıkla bir mühendis getirmek istemesi gösterilebilir. Şirket, söz konusu mühendisin masraflarının da İcra Vekilleri Heyeti tarafından karşılanmasını talep etmiş ve kabul almıştır (BCA.30/18/1-2/87/61/13). Antalya Vakıf Muratpaşa arazisine ait su işleri arasında olan 45 bin lira keşif bedelli baraj inşaatına ayrılan tahsisatın kâfi gelmemesi sebebi ile yapımı tamamlanamadığından sarf edilen 42866 lira 50 kuruşa 8000 lira daha katılmak sureti ile barajın yapımının tamamlanması İcra Vekilleri Heyeti tarafından istenmiştir (BCA.30/18/1-2.87/65/13).

1939-1940 yılı itibarı ile Saydam Hükûmeti, Bayar Hükûmeti'nden aldığı su ile alakalı bayındırlık faaliyetlerini hızlandırmış ve hatta tamamlamak adına girişimlerini sürdürmüştür. Buna göre, Marmara Havzası-Mustafa Kemalpaşa Çayı ve Apolyont (Ulubat) Gölü'nde taşkınların önlenmesi için ıslah çalışmaları başlatılmıştır. 21,5 km'lik nehir setinin 20 km'si, 13,5 km'lik göl setinin 6,5 km'si tamamlanmıştır. Karacabey Ovası Sulama Projesi'nin Mustafa Kemalpaşa Çayı'ndan alınacak suyla doldurulması planlanmıştır. Sulama kanalları, regülatör ve sanayi yapıları için ihaleler yapılmış, ana kanalın büyük bölümü açılmış, regülatör kapakları da ihale edilmiştir. Susurluk Çayı ve Kolları (Ulubat Deresi, Canbolu Irmağı) ıslah çalışmaları ve Ulubat regülatörlerinin inşaatı başlatılmıştır. Susurluk Çayı'nın ıslahı için de ihaleler yapılmış ve inşaatlara başlanmıştır. Bu işler için 4 ekskavatör makinesi tahsis edilmiştir. Manyas Köyü Setleri ve Regülatör İnşaatı ihale edilmiş ve yapımına başlanmıştır. Taşkınlarla karşı koruma sağlanmaya gayret edilerek tarım arazilerindeki ürünlerin zarar görmesi önlenmiştir. Sulama ile verimliliğin artırılması amacıyla da 600 bin dekar arazinin taşkınlardan kurtarılması, 430 bin dekar arazinin sulanması hedeflenmiştir.

Cumhuriyet'in erken döneminde tarım ekonomisini canlandırmak, üretimi arttırmak ve taşkın zararlarını önlemek için uygulanan büyük ölçekli altyapı projelerinin tipik bir örneğidir. Özellikle Mustafa Kemalpaşa, Karacabey, Susurluk ve Manyas çevresinde yoğunlaşan çalışmalar hem

Marmara tarım havzasının güvenliğini hem de verimliliğini arttırmayı amaçlamıştır. Bakırçay ve Gediz Havzası'nda akarsuların ıslahı ile taşkın suların kontrol altına alınması, Menemen Ovası'nda sulama-isale kanalı yapılması, Gediz Nehri üzerinde Emirülalem Regülatörünün inşaatının ihale edilmesi, Turgutlu ve Manisa ovalarının sulanabilmesi için Adala–Marmara Gölü arasında bir kanalın açılması, göl etrafında setler yapılması ve devamında 1.740.000 dekar arazinin sulanması ile taşkınlardan korunması öngörülmüştür. Büyük Menderes Havzası, Burhaniye Boğazı–Horsumlu hattında daha önce yapılmış olan sulama kanalının Nazilli'ye kadar uzatılması, Horsumlu–Nazilli sulama kanalı hafriyatı ve inşaatının tamamlanması, Aydın ili bataklığının kurutma çalışmalarının başlatılması, 42.000 dekar bataklık alanın bir kısmının kurutulmuş olması, Kayran Deresi üzerinde sanayi imalatı ve inşaatların sürmesi, Işıklı Gölü sulama amaçlı bir su biriktirme havuzuna dönüştürülmesi, Feslek Regülatörü'nden su alacak Sol sahil–Pirlibey sulama ana kanalı inşaatının ihale edilmiş olması hem taşkın suların denetimi hem de tarımsal üretim kapasitesinin artırılması adına devletin ciddi yatırımlar yaptığının ve Büyük Su Projesi kapsamında faaliyetler yürüttüğünün en önemli işaretidir. Seyhan ve Tarsus projelerini değerlendirmek gerekirse, süreç içerisinde Seyhan Nehri üzerinde sağ ve sol sahil sulama ana kanalları ihale edilmiş, inşaatın bir kısmı bitirilmiş, büyük bir regülatör ve onun demir kapaklarının alım süreci tamamlanmıştır.

Tarsus Çayı üzerinde sağ ve sol sahil kanalları, beton regülatör inşaatı da ihale edilmiş ve yaz mevsiminde tamamlanacağı ifade edilmiştir. Söz konusu tesisler tamamlanmasıyla Adana'da 1,4 milyon dekar, Tarsus–Mersin arasında 160 bin dekar arazinin sulanması hedeflenmiştir. Doğu Anadolu'nun önemli şehirlerinden birisi olan Malatya'da ise regülatör ve tünel inşaatları bitirilmiş, kanal hizmete alınmıştır. Sürgü Suyu'nun Sultan Suyu'na katılması için 12,2 km'lik kanal inşaatı henüz tamamlanmamıştır. Ancak bitirildiğinde 450 bin dekar arazinin sulanması sağlanmış olacaktır. Karadeniz havzasındaysa Samsun–Çarşamba'daki Hamzalı Bataklığı kurutulmuş, Abdal Irmağı ıslah edilerek taşkınlar önlenmiş, Tokat'ta Kaz Ovası'nı sulamak için 55 km uzunluğunda ana kanal ve Gömenek Regülatörü inşaatına başlanmıştır. Orta ve Doğu Anadolu coğrafyasında Erzincan-Nurgah, Bulanık Göze, Çermik bataklıkları kurutulmuş; Sol sahil bataklığı ıslah edilmiş, Kirlivik Şelalesi boşaltma kanalı yapımı devam etmiştir. Susurluk Havzası'nda Kuruçay, Mürüvvet Deresi ve Kara Dere sulama ve ıslah çalışmaları devam ederken, Yahya Köy civarında regülatör ve sulama şebekesinin faaliyete alınma süreci planlanmıştır.

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI'NIN
SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI
İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ
(1923-1945)

Gediz Nehri üzerinde Adalar Regülatörü ve Ahmetli Regülatörü ihale edilmiş, Sol sahilde ana kanal açılarak sulama işlemine başlanmış, Büyük Menderes üzerinde regülatörler ve kanallar (Vestek, Çürüksu, Saray Ovası) çalıştırılmıştır. Marmara Gölü'nü beslemek üzere Tağdiye Kanalı'nın açılması tasarlanmıştır. Tüm sözü edilen faaliyetler, 5 yıllık bir program çerçevesinde yürütülmüş, 3132 sayılı kanunla verilen 31 milyon liralık tahsisatın 17 milyonluk kısmı için projeler bitirilmiş, tatbikat başlamış, 4 milyon liralık kısmı için de ihaleye çıkmıştır (Ulus, 07.06.1939: 2,9). Yapılan bu girişimler de göstermektedir ki Cumhuriyet yönetimi ilk yirmi yıllık dönemde tarım reformu hadisesini ve sulama altyapısını devlet bekası olarak öngörmüş ve planlamalarını bu doğrultuda yapmıştır. Özellikle Adana, Malatya, Niğde, Erzincan, Samsun, Tokat ve Ege havzasındaki projeler, dönemin kalkınma stratejisinin en kıymetli açılımları olarak karşımıza çıkmıştır.

Anadolu coğrafyasının en verimli sahalarından birisi olan Çukurova'da 3 milyon dekar pamuk ekilebilecek arazi mevcuttur. Pamuk ekilecek arazilere her yıl 600 mm yağmur düşmesi gerekmektedir. Fakat yörenin meteorolojik şartları gereği istenilen miktarda her zaman yöreye yağış düşmediğinden mahsullerde de istenilen verim yakalanamamıştır. Burada zararın önüne geçebilmek, verimi arttırabilmek adına Berdan Nehri'nin Çukurova'nın sulanmasında kullanılmasına karar verilmiştir. Bunun için 1940 yılında hükümet, bölgeye Tarsus Barajı'nı inşa etmiştir. Barajın inşaatıyla beraber tali kanalların bazıları hizmete alınmıştır (Vatan, 16 Mayıs 1941: 4; BCA.30/10/0/0/199/361/7).

Bayındırlık hizmetlerinin halka intikali hususunda zaman zaman yerel yönetimler de devreye girmiştir. Örneğin 12 Şubat 1940 tarihinde Niksar ile Kelkit ırmak yataklarının temizlenmesi sureti ile çevresindeki bataklıkların kurutulması ve sulama işlerinin düzenlenmesi talep edilmiştir. Ancak yıllık bütçeden ayrılan 31 milyon liranın tükenmesi üzerine yeni hükümet ek bütçe talebinde bulunmuş, meclisin talebi olumlu karşılaması neticesinde geriye kalan işlerin yapılması mümkün olmuştur (BCA.30/10/0/0/158/112/6). 1940 yılının diğer önemli işlerinden birisi de açılışını Nafia Vekili Ali Fuat Cebesoy'un yaptığı, 300 bin dönümlük araziye konuşlu, 14 milyon m³ su tutma hacmine sahip, 30 milyon liraya mal olan toprak benttir. Konyalı müteahhit Nuri Bakkalbaşı'nın taahhüdü olan yapı, Bursa'da uzun yıllar el sürülmemiş, halkın hastalıktan kırılmasına sebep olan bataklığın kurutulmasına zemin hazırlamıştır. Çubuk Barajı'na göre 2 milyon m³ daha fazla su tutma hacmine sahiptir. Baraj, Bursa Ovası'nda 1.800 milyon m²lik satha malik bir göl alanı oluşturmuştur. Kaidesi 60 metre genişliğinde olan

barajın suya dayandığı kesim taşla örülmüştür. Su derinliği 10 metredir. Gölün kenarında yapılması planlanan rekreasyon alanı Bursalılar açısından güzel bir mesire sahası oluşturmuştur. Aksu Deresi'ne ayrıca bir regülatör yapılmıştır. Bu sayede Bursa'da taşkınlar olmamış, ürün hasadı bereketli geçmiştir. Karacabey Barajı henüz yapılmadığı gibi adı geçen havzada ıslah çalışmaları devam etmiştir (Cumhuriyet, 04.04.1940: 2).

Saydam Hükûmeti, su işlerinin önemi sebebi ile yapmayı planladığı faaliyetlerde oldukça hassas davranmış, yurtdışından konunun uzmanı kişileri ülkeye davet etmiştir. Bunlardan birisi de Elektrik İşleri Etüt İdaresi'nin 4 Aralık 1940'ta Sakarya Nehri'nin üzerinde kurulması amaçlanan Çağlayık Hidroelektrik Barajı'nın ve Gediz Barajı'nın da yer mühendisliğini yapan İsviçreli Prof. Dr. Lugeon'dur (Alışveriş, 09.03.1948: 1; Ulus, 4.08.1940: 2; BCA.30/18/1-2/93/112/7; Vatan, 14.04.1954: 7).¹⁰

1941 yılında Refik Saydam'ın başbakanı olduğu 12. Hükûmet'in 50 milyon liralık tahsisat ile 5 yıl içerisinde yapmayı planladığı su işlerine ilişkin projeler ise şu şekilde sıralanmıştır (Bugün, 12.08.1941: 2).

5 Yıl İçerisinde Yapmayı Planladığı Su İşleri	Daha Önce 31 Milyon lira ile Yapılmış İşler
* Gediz: Islah ameliyatının tamamlanması, civar derelerin düzeltilmesi ve sahilin sulanması. * Büyük Menderes: Bataklıkların kurutulması, taşkınların önlenmesi, ova kısmının denize kadar sulanması. * Adana: Taşkınların önlenmesi, sulama şebekelerinin tamamlanması. * Silifke Ovası: Bataklıkların kurutulması, sulama yapılması. * Malatya: Derme ve Sultan Suyu sulama şebekelerinin tevzii. * İğdır Ovası: Ana kanal ve menfez tertibatının yapılması. * Amasya ve Erbaa: Sulama yapılması; Niksar Ovası'nda bataklıkların kurutulması. * Yeşilirmak ve Kızılırmak havzaları: Bafra, Çarşamba, Terme bataklıklarının kurutulması. * Kızılırmak: Gerekli yerlerde sulama yapılması.	* Susurluk Havzası: Mustafa Kemal Paşa, Kocaçay, Mürüvvetler, Büyük ve Küçük Karaderelelerin ıslahı, arazilerin sulanması. * Bakırçay: Islah edilerek Bergama Ovası'ndaki bataklıkların kurutulması. * Kumçay ve Gediz: Kumçay'ın ıslahı, Gediz taşkınlarının kısmen önlenmesi, Gediz sol sahil ve Menemen Ovası'nın sulanması. * Büyük Menderes: Işıklı Barajı inşası, Sarayköy Ovası ile Nazilli sağ ve sol sahillerinin sulanması. * Adana – Tarsus Çayı: Büyük regülatör inşası, sağ-sol ana sulama kanallarının yapılması. * Malatya: Derme sulamasının ilk kısmının ıslahı, Sürgü suyunun Sultan Suyu'na katılması. * Erzincan Ovası: Bataklıkların kurutulması. * İğdır: Serdarabad Barajı suyunun ovaya

¹⁰ Prof. Lugeon, Gediz Hidroelektrik Barajı'nın da yer tespitini yapmıştır (BCA.30.18.1-2.93.112.7); Fransız ve bir Türk firmanın konsorsiyumunda 1954 yılında inşaat sözleşmesi yapılmıştır (Vatan, 14.04.1954: 7).

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI'NIN
SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI
İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ
(1923-1945)

* Porsuk: Taşkınların önlenmesi, bataklıkların kurutulması, sulama yapılması. * Sakarya Mansı: Bataklıkların kurutulması. * Sakarya Nehri: Akhisar ve Adapazarı Ovalarının taşkınlardan korunması, Akhisar'ın sulanması, Adapazarı'na Mudurnu taşkınlarının önlenmesi. * Orta Anadolu (Isparta, Konya, Niğde, Aksaray, Ereğli, Kayseri): Bataklıkların kurutulması, yaz/kış sulamaları, yeraltı sularından faydalanma araştırmaları. * Cenup ve Garp sahilleri (Kumkale, Milas, Köyceğiz, Antalya, Manavgat, Alanya, Anamur, Çay ve diğer dereler): Bataklıkların kurutulması, sulama yapılması. * Meriç Nehri ve kolları: Islah çalışmaları.	alınması için tesisatlar. * Niğde: Gebere Barajı inşası. * Tokat – Karova: Sağ sahilin sulanması
---	---

Bu tablo da göstermektedir ki dönemin hükûmetleri görevde kaldıkları zaman zarfında su kaynaklarını ulusal kalkınmanın motoru hâline getirmeye gayret etmişlerdir. Hem taşkınları önlemek hem de verimli toprakları sulayarak tarımı geliştirmek için büyük ölçekli yatırımlar yapmaya çalışmışlardır. Su işlerine ilişkin politikalar, Cumhuriyet'in yalnızca siyasi bağımsızlıkla yetinmeyip, ekonomik ve tarımsal bağımsızlığı da inşa etme iradesinin bir tecellisidir.

Saydam Hükûmeti'nin bir diğer icraatı ise Adana-Seyhan üzerinde yapımına başlanan baraj inşaatıdır. Beton safhası biten barajın regülatörünün kapaklarının yerine takılmasıyla hizmete alınması planlanmaktadır. Barajın sağ ve sol kanallarının inşası da başlamıştır. Sağ kanal beton olup 24 m³, sol kanal 44 m³ su taşımak sureti ile 540 bin dekar sahayı sulaması hedeflenmiştir. Adana'nın su işleri şefi Hikmet Turat, taşkınlar için 3 yeni projenin hazır oluğu bilgisini kamuoyu ile paylaşmıştır. Söz konusu duruma göre, Adana'nın 3 km doğusunda taşkın barajının yapılması, deşarj kanallarının inşa edilmesi, nehir boyunca seddeler yapılması düşünülmüştür ki bunun maliyetinin 8 milyon liraya ulaşabileceği de kamuoyu ile paylaşılmıştır (Vatan, 16.05.1941: 4).

20 Ağustos 1941'de kabul edilen sulama ve ıslah programının varlığı, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı yıllarında bile tarımsal kalkınma için ciddi yatırımları planladığının önemli göstergelerinden biridir. Buna göre dört yıl önce sulama ve bataklıkların kurutulması için tahsis edilen 31 milyon liraya

ek olarak bir 50 milyon daha Nafia Vekâleti'ne verilmesi ile ülkede yeni sulama tesislerinin inşasının, nehirlerin ıslahının, bataklıkların kurutulmasının, tarımsal verimliliğin arttırılmasının ve taşkın zararlarının azaltılması sağlanmıştır. Batı Anadolu'da Gediz Irmağı havzasında Adala Barajı'nın yapılması kararının alınmasıyla 33.000 hektar arazinin taşkınlardan korunması, Adala bölgesinin sağ ve sol sahilde 25.000 hektarın, Ahmetli'de ise 44.000 hektarın sulanması, çevre derelerin ıslah edilmesi ile enerji üretimi planlanmıştır. Büyük Menderes havzasında Çivril-Çal arasındaki Balkan Ovası'nın sulanması, yöre bataklıklarının kurutulması, 70.000 hektarın veriminin 2-3 kat artırılması amaçlanmıştır.

Çukurova (Adana Ovası) bölgesinde Seyhan Nehri üzerinde sulama ve enerji üretimi için toprak bir baraj yapılması, 144.000 hektarlık geniş ve verimli tarım arazisinin sulanması programa dahil edilmiştir. Aynı bütçe içerisinde Malatya'da Derne'de 13.000, Sitansuyu'nda 15.000 hektar alanın taşkınlardan kurtarılacak verimli sulama sistemlerinin inşası, Iğdır Ovası'nda yarım kalan ya da hiç yapılmayan sulama tesisleri ile ana kanal sistemlerinin tamamlanması kararı alınmıştır. Karadeniz ile İç Anadolu coğrafyasındaki güçlü akarsularından Yeşilırmak üzerinde baraj yapılması, Kaz Ovası sol sahil, Amasya ve Geldingen ovalarının Erbaa, Niksar ve Merzifon'da dörder bin hektar arazisinin sulanması için kanal çalışmalarının yapılması, Çarşamba ve Terme ovalarında bataklıkların kurutulması, Kızılırmak Havzası'nda Avanos, Arapsun, Çıkmış ovalarının sulanması için Hirfanlı Köyü çevresinde bir baraj inşasına başlanması kararı alınmıştır. Bununla birlikte Hamzalı-Salur'da 20.000, Osmancık'da 10.000 hektar sahanın sulanması, Bafra Ovası'nın da bataklıktan arıtılması projelendirilmiştir.

Sakarya-Porsuk Havzası'nda, İncesu üzerinde 120 milyon m³ su tutabilecek kagir bir baraj inşasına başlanması, Eskişehir Ovası'nda 46.000, Akhisar Ovası'nda 20.000 hektar arazinin sulanması, Sakarya'daki Merzi bataklıklarının kurutulması, 15.000 hektarlık alanı basan Sakarya-Mudurnu sularının ıslahının yapılması plana bağlanmıştır (Tasvir-i Efkâr, 25.08.1941: 1, 3). Bu anlatımlardan hareketle 435.000 hektar arazinin suya kavuşması, tarımsal verimin 2-3 kat artması, Gediz (Adala), Hirfanlı, İncesu, Yeşilırmak ve Seyhan üzerinde elektrik üretimini de sağlayacak barajların inşası düşünülürken, bataklıkların kurutulmasıyla sıtma gibi hastalıklarla da mücadele hedeflenmiştir.

Bu süre zarfında tamamlanan Gebere Barajı'nın devreye alınmasıyla birlikte yetkililer, bölgede ikinci bir barajın yapımı için çalışmalara başlamış ve 6 milyon m³ su tutma hacmine sahip, dönemin hesabıyla 300 bin liraya

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI'NIN
SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI
İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ
(1923-1945)

mal olması planlanan, toprak dolgulu, Niğde'nin Yemiş yöresi gibi su sorunu olan bir coğrafyada inşaat kararı almışlardır. Cingiören Barajı, devletin 50 milyon liralık su programında yer alan proje olmasının yanı sıra yapımıyla da Aksaray ilçesinin bataklık sorununa çözüm olacağı düşünülmüştür. Bu gelişmeler yaşanırken devlet yörede 20 bin elma fidanını bedelsiz dağıtmıştır. Fakat söz konusu dağıtımda köylüden talep edilen tek taahhüt, modern usullerle ekim ve hasadın yapılacağına dair bir belge imzalamalarıdır (Ulus, 12.10.1941: 4).

1942 yılı, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndan uzakta kalmaya çalıştığı fakat iktisadi açıdan yoğun baskı altında kaldığı bir dönemdir. Savaş koşullarında özellikle kömür ve petrol bağlamında dışa bağımlılık riskli olduğundan yerli kaynakların devreye alınması devlet tarafından öncelenmiştir. Ankara, Cumhuriyet'in başkenti olarak hızla büyüdüğünden elektrik enerjisi talebi de artmıştır. Bu noktada sadece şehrin değil, çevresindeki endüstri bölgeleri için de güvenli enerji ihtiyacı hasıl olmuştur. Böylece Sakarya Nehri'nin sularını kullanacak Çağlayık HES projesi ile başkentin doğrudan enerji ihtiyacını karşılamının dışında yörenin ekonomik ve endüstriyel bir merkez olması hedefinin de yolu açılmıştır. Polatlı'dan 25 km kuzeybatıda yer alan Çağlayık Hidroelektrik Santrali toprak seviyesinden 26 metre yükseklikte, 215 milyon m³ kapasiteli bir baraj olup yılda ortalama 500 milyon m³ su ile 75 milyon kWh enerji üretileceği hesaplanmıştır. Saydam Hükûmeti yalnız Ankara değil, ülkenin hemen her bölgesi ile ayrı ayrı ilgilenmiştir.

Gediz üzerindeki Adala santrali Batı Anadolu'nun sanayi ve tarım alanlarının elektrik ihtiyacını karşılamayı hedeflerken, Demirköprü'de yapılacak baraj sayesinde yılda 500 milyon m³ sudan 80 milyon kWh elektrik üretilmesi öngörülmüştür. Dalaman (60.000 kW), Manavgat (6.000 kW), Esten (4.000 kW) çayları üzerindeki potansiyel ile Akdeniz bölgesindeki tarımsal üretimin desteklenmesi hedeflenirken, Zamanlı Suyu (Adana-Kayseri hattı) vasıtasıyla da 200 milyon kWh enerji elde edilmesi düşünülmüştür. Bayar Hükûmeti dönemin devletçi ekonomi politikası ile uyumlu bölgesel kalkınmayı amaçlayan bir enerji planlaması yapmış, santrallerden şehirlere yüksek voltajlı hava hatlarıyla enerji taşımayı projelendirmiştir. İlk olarak Ankara ve çevresine 100.000 voltluk hava hattı ile elektriğin aktarımı tasarlamıştır. Cumhuriyet döneminde elektrik teknik bir mesele değil, modernleşmenin de sembolü olarak görülmüştür. Elektriğin götürüldüğü her yerleşim yeri ve fabrika, Cumhuriyet ideolojisinin ulaştığı alan olarak tasavvur edilmiştir. Bu bağlamda projeler, sadece ekonomik değil, aynı zamanda ideolojik anlam da taşımıştır (Ulus, 25.11.1942: 2).

Saydam Hükûmeti, dünya savaşı münasebeti ile yapılması planlanan inşaatlarda yüklenici firmaların zarar görmesinin önüne geçebilmek adına birtakım girişimlerde bulunmuştur. Örneğin, Eskişehir Ovası'nın sulanması için Porsuk Çayı üzerinde Gökçekısıık mevkiinde baraj inşaatı için ihaleye çıkılmış, fakat savaş ortamı sebebi ile %15 artan inşaat maliyetlerin karşılanabilmesi adına rayiç bedel üzerinden yeniden fiyatlandırma yapılması, 6 Kasım 1943'te Bakanlar Kurulu kararı ile sağlanmıştır (BCA.30/18/1-2/100/111/8).

6 Temmuz 1943 tarihinde ise Iğdır yöresinde bulunan ve SSCB tarafından yapılan Serdarabat Barajı'nın Türkiye'ye ait kısmının inşaat ve tamir masrafları için dönemin SSCB Ticaret Temsilcisi Mösyö Dekanazof ile bir görüşme yapılmıştır. Görüşmede, önceden savaş şartları sebebi ile Türklerin adı geçen barajın kendilerine düşen masraflarını canlı hayvan cinsinden ödemesi istenmişken, bundan vazgeçerek, dünya savaşının olumsuz koşulları sebebi ile ödemenin Amerikan doları üzerinden yapılmasını istemeleri Saydam Hükûmeti'ni biraz sıkıntıya sokmuşsa da Türkler, Serdarabat ile ilgili üzerlerine düşen payı nakit üzerinden karşılamıştır (BCA.571/24469/106771/186).

Saydam Hükûmeti su işleri ile ilgili yatırımlarına 23 Şubat 1944 tarihi itibarıyla devam etmiş ve Aral Limited Şirketi'ne 765 bin lira bedelle ihale edilen Berdan sulama şebekesi ikinci kısım ve drenaj kanalları işini, 76100 lira 36 kuruş bedelle Eşref Özandaç'a; Bursa Kocabey üzerindeki regülatör ile sağ sahil sulama kanalları hafriyat ve inşaat işlerini, 994.084 lira 37 kuruşa keşif bedeli ile Ali Naki Erenyol'a; Mürüvvetler Deresi ıslahı, Aydın Feslek regülatörleri işini ve yine 530.768 lira 40 kuruş bedelli Nazilli sol sahil sulama kanalı inşaat yapımını ihale etmiştir. Hatta bir süre sonra değişen piyasa koşulları sebebi ile ödeneklerin İcra Vekilleri Heyeti kararı ile artırılmasına da karar verilmiştir (BCA.30/11/1/0/166/6/9).

Bunların yanı sıra mevcut hükûmet, su işleri hususunda işleyişi kolaylaştırabilmek adına yönetim mekanizmasında zaman zaman değişikliklere de gitmiş, İstanbul Sular İdaresi'nin 1944 tarih ve 4583 sayılı yasasıyla İzmir Suları İmtiyazı'nın belediyeye devri sözleşmesini kabul etmiştir (Tamer-Atik- Özbilen-Özden-Seyrek, 2006: 94).

Saydam Hükûmeti döneminde Yeşilırmak üzerindeki Tokat-Gümenek regülatörü ve Kazova'nın sağ sahili 15 Mayıs 1945 tarihi itibarı ile halkın istifadesine açılmıştır. Bölgede yerli halkın geçim kaynağı olan pancar rekoltesi 3-4 bin dekar civarındayken 1944 itibarı ile 15 bin dekarı bulmuştur. Yöredeki şeker fabrikalarının nakliyat işlerinin artmasıyla birlikte

bölgede nakliyecilikle uğraşan ahali için de güçlü bir iş kaynağı ortaya çıkmıştır. Bununla beraber hükûmet, Yeşilirmak'ın sol cenahının da sulama faaliyetlerine açılması için çalışmalarına başlamıştır. Samsun, Ordu, Amasya, Sivas gibi şehirlerin elektrik enerjisine kavuşmasını sağlayacak 450 milyon ton gibi yüksek miktarda suyun depo edilmesiyle taşkınların da önüne geçileceği ifade edilmiştir. Söz konusu su ile Amasya ve Tokat'ı sulayacak Almus Barajı'nın etütleri de tamamlanarak ödenek için harekete geçilmiştir (BCA.30.10.0.0.65.437.2). Bu gelişmeler yaşanırken hükûmet, yapımı devam eden projelerin de gereği gibi yürütülmesini temin adına konunun uzmanlarını ülkeye davet etmeye başlamıştır. Bunlardan birisi de 7 Temmuz 1945 tarihinde Porsuk Çayı'nın baraj inşaatında çalışmak üzere çağırılan mühendis Emil Wartz'dır (BCA.30/18/1-2/108/43/12).

Cumhuriyet'in ilk yirmi yılında hükûmetler, çoğu zaman su işleri ile ilgili başarı projelere imza atmışlardır. Fakat az da olsa yapılan ihalelerin olumlu neticelendirilemediği dönemler de olmuştur. Bunlardan birisi 3 Ağustos 1945 yılında Söke Ovası'ndan tüm Menderes Vadisi'nin sulanması amacıyla Büyük Menderes üzerindeki Işıklı Gölü'nün önüne set çekilerek biriktirme havuzu yapılması ihalesidir. Söz konusu inşaatın keşif bedeli olarak 918.426 lira 60 kuruş gibi bir rakam üzerinden yüklenilmesi yapılmıştır. Devamında regülatör projesi hazırlanmışsa da süreç içerisinde barajın gövde kısmının ikmal edildiği, fakat suların yükseleceği istinat duvarlarının beton kaplamalarının noksan kaldığı, bu sebeple inşaatın bir hayli geciktiği, ayrıca yüklenici firma tarafından regülatör sisteminin bir parçası olan pelplansların ülke içinden ve dışından temin edilebilmesinin mümkün olmadığının da anlaşılması üzerine inşaat firmasıyla yapılan sözleşmenin bitirilmesine ve yeniden ihaleye çıkılmasına karar verilmiştir¹¹ (BCA.30/11/1/0/176/20/19).

Sonuç

İnsan yaşamının her aşamasında etkin bir unsur olan su, tarihsel süreçte değerlendirildiğinde yaşam sahalarının, devletlerin, bunlarla bağlantılı medeniyetlerin üzerinde hassasiyet ile durduğu, insanlık tarihinin, maddi, manevi ve kültürel açıdan en kıymetli envanteridir. Hayati noktada bulunan su, çağdaş dünyanın tesisinde süreçle bağlantılı olarak değişen dünya düzeninde daima kritik ve hassas bir rol oynamış, hatta “kamu hizmeti” unsuru olmuştur. Türk coğrafyasında da su, yüzyıllar boyunca imtiyazlı özelliğini muhafaza etmiştir.

¹¹ 1950 yılında başlatılan Işıklı Göl Baraj inşaatı yapımı 12.02.1953 tarihinde 2.383.600 liraya mal olmuştur. Barajın tamamlanmasının ardından yüzey genişliği 61,7 km²'ye ulaşmıştır (Karabulut-Yıldırım, 24:2022: 274).

Millî Mücadele'nin sona ermesinin ardından her bakımdan harap olmuş Anadolu coğrafyasının yaşam damarlarından birisi olan su konusunda yeni devlet yönetimi ivedilikle bir imar programı hazırlamış ve eski yönetimde gidilmemiş ya da ihmal edilmiş yörelere ulaşmayı siyasetinin parçası olarak belirlemiştir.

Cumhuriyet yönetiminin ilk icraatı suyun her noktada tespitini yapmak, salgına sebep olan bataklık alanları kurutarak gerekirse tarıma açmak, suyu halk ile sağlıklı şekilde buluşturmak, devamında güçlü bir su politikası belirlemektir. Bunun için ülke arazisi on iki şubeye bölünerek her birine suyla ilgili görevler verilmiştir. Anadolu'nun tüm göl, nehir, dere, çay ve kaynakları tespit edilmek üzere çalışmalar hızlandırılmıştır.

Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yıllarında devlet, öncelikle merkezi Ankara'dan başlamak sureti ile su sorununu çözmek adına girişimlerine başlamış, bunun için Çubuk nahiyesinde bir baraj ve bunu şehre taşımak adına kanal inşaatına başlamıştır. İçme ve kullanma suyunun teminin yanı sıra var olan su taşkınlarının da önüne bu yöntemle geçilmek istenmiştir. Adı geçen barajın Türk mühendisleri, işçileri ve firmalarınca yapılmış olması, kısa bir sürede bitirilmesi rejimin halka kendini ispatlaması açısından da değerlidir. Adı geçen eserin benzerleri Niğde, Beyşehir, Tarsus gibi şehirlerde de inşa edilmiş, halka ihtiyacı olan her noktada "biz hazırız" imajı verilmek istenmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yalnızca barajların yapımı değil, bunun yerleşim yerlerine taşınması hususu da ciddi teknik bilgi gerektirdiğinden devlet, zaman zaman suyun biriktirilmesi, yerleşim yerlerine taşınması hususunda yabancı mühendislere, teknikerlere ihtiyaç duymuş ve çağın teknik bilgi ve becerisini ülkesine kazandırmak için bu türden insanları Anadolu'ya davet ederek bilgi ve tecrübelerinden yararlanmıştır.

Cumhuriyet hükûmetleri, su için programlar hazırlayarak bunu ivedilikle uygulamaya koymuştur. Kuraklığın giderilebilmesi adına geliştirilen programların haricinde yoğun yağışlar sebebi ile meydana gelen taşkınların önüne geçebilmek için de nehirlerin akış hızının ve taşkınların zamanlarının takip edilerek nehir yataklarının yükseltilmesi ile regülatör yapım çalışmalarına hız verilmesi gibi yeni stratejiler geliştirilmiştir. Devlet, taşkınlar sonrasında ortaya çıkan bataklık arazilerin sebep olduğu salgın hastalıkların ortadan kaldırılması için kurutma faaliyetlerini sadece kendisi değil, yerel idarenin ve halkın gücünü de bir inisiyatif olarak değerlendirme metodunu benimsemiştir. Bu topyekûn mücadele kısa sürede on binlerin etkileneceği veya etkileyeceği felaketlere dönüşmeden bertaraf edilmiştir.

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI'NIN
SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI
İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ
(1923-1945)

Cumhuriyet'in ilk yirmi yılında Seyhan, Susıgılık, Gediz, Cebel-i Bereket, Akşehir, Bakırçay Büyük ve Küçük Menderes havzalarında salgınların önüne geçilmesi ve bataklıkların kurutulması hususunda büyük gelişmeler gözlenmiştir. Aydın, Konya, Iğdır, Manisa, Çukurova Ovası gibi sahaların sulama şebekeleri yeniden yapılmış ya da onarılarak daha modern biçimde halkın hizmetine sunulmuştur. Hatay'ın 1939 tarihinde anavatana katılımı ile Amik Ovası'nın sulanması, bataklık arazilerin kurutulması ve Asi Nehri'nden istifade konusu mevcut hükûmetin su siyasetine dahil edilmiştir.

Cumhuriyet hükûmetlerinin su siyaseti hususunda birbirlerini destekleyen projeler üretmesi kısa süre içerisinde meyvelerini vermiş ve ülkenin tarım sahasında rekoltesi yükseldiği gibi yurtdışına ihracatı da artış göstermiştir. Bu noktada bataklıkların kurutularak yeni tarım arazilerinin açılması ve bunları halkın sahiplenmesinin sağlanması usulüyle de değişen konjonktürel yapıda Anadolu köylüsü yeni rejime karşı daha müsamahakâr bir hâl almıştır.

Cumhuriyet'in ilanıyla devlet yönetim kademesindeki ilkesel siyaset değişikliği, şehirlere özel politikalar üretme biçiminde sirayet etmiştir. Yeni yönetim bayındırlık işleri ile ivedilikle ilgilenmeye başlamış ve ilk defa şehirlere mahsus su politikaları geliştirmiştir. Örneğin, çıkarılan yasalarla suyun temini konusunda hem devlet desteği sağlanırken hem de yerel yöneticilerin yetkileri arttırılarak alanda hareket kabiliyeti ve serbestliği arttırılmıştır. Bu sayede ülkenin modernleşmesi yolunda önemli aşamalar kaydedilmiştir. Nehirler ıslah edilmiş, şebeke suları şehre verilmiş, halk alt yapı hizmetleri ile tanışmış, şehirler kara ve demir yolu ağlarının yaygınlaşmasıyla hem kendilerini hem de ürünlerini daha kolay, sıhhatli ve hızla bir yerden başka bir yere taşıyabilmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde Nafia Vekâleti, yaptığı araştırmalar ve hazırladığı planlar doğrultusunda ülkenin pek çok bölgesinde araştırma daireleri kurmak suretiyle kısa zaman içerisinde suyla ilgili elzem sorunların üstesinden gelmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü (30.10.0.0) 65/437/2; 122/774/1; 122/866/15; 122/866/19; 158/108/4; 152/109/2; 156/96/10; 158/109/9; 158/109/10; 158/110/3; 158/112/6; 199/361/7.

Başbakanlık Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı; (30.11.1.0) 16/34/8; 16/35/16; 166/6/9.

Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (1920-1928) (30.18.1.1) 23/12/10; 12/66/3; 12/66/19; 13/19/12; 14/38/17; 28/25/12.

Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı (30.18.1-2). 2/20/7; 3/26/8; 5/43/6; 34/14/20; 10/29/9; 35/29/1; 5.42/5/1; 12/45/14; 14/66/13; 22/56/14; 25/3/15; 35/27/1; 36/40/16; 44/22/15; 48/79/15; 83/47/19; 84/90/6; 85/120/9; 87/61/13; 87/65/13; 88/99/11; 93/112/7; 100/111/8; 108/43/12.

Nafia Vekaleti; (230.0.0.0) 15/60/1.

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (Ülkeler);

Fransa; (525) 38041/154681/118.

Hollanda; (532) 44621/214201/55.

İsviçre; (540) 44542.213654/20.

SSCB; (571) 24469/106771/107; 24469/106771/186; 24469/106771/192; 34437/135526/1; 34812/137267/1; 34812/137267/3; 34812/137267/9; 34812/137267/12; 34812/137268/10.

Resmî Kaynaklar

T.C. Resmî Gazete, “Sular Hakkında Kanun”, Sayı: 368, Kanun No: 831, C.7, Tertip: 3, 10.05.1926, 887.

T.C. Resmî Gazete, *Devlet Memurları Maaşatının Tevhit ve Teadülüne Dair Kanun*”, Sayı: 1229, 30 Haziran 1929, 7643, 7728-7729.

T.C. Resmî Gazete, C.12, Bir.: 72, Dön:3, 29.05.1929, s.40, 137,-154, 163, 165.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), Devre 1, Cilt 1, Birleşim 9, 25. 02. 1336, 185.

T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Cumhuriyetin 70. Yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Ankara 1993, 1.

Düstur, İkinci Tertip, İstanbul 1334, C. 6, 877-878, 879-885.

T.C. Nafiâ Vekâleti, On Senede Türkiye Nafiâsı 1923-1933, C.1-3, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul 1933.

Nafia Bakanlığı Sular U. M. Fen Heyeti, “Çubuk Barajı- Ankara”, Arkitek, Aylık Yapı Sanatı, Şehircilik ve Dekoratif Sanatlar Dergisi, S. 1011, 1936, 282.

Gazeteler

Akşam Gazetesi

Alışveriş Gazetesi

Bugün Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Doğu Gazetesi

CUMHURİYET'İN KURULUŞUNDAN II. DÜNYA SAVAŞI'NIN
SONUNA KADAR TÜRK HÜKÜMETLERİNİN SULAMA BARAJI
İNŞASI, BATAKLIK KURUTMA VE SULAMA SİYASETİ
(1923-1945)

Hakimiyet-i Milliye

Tasvir-i Efkâr

Ulus Gazetesi

Vakit Gazetesi

Vatan Gazetesi

Basılı Eserler

- AKILLI, Hüsniye (2012), “Türkiye’de Su Yönetiminin Değişen Yüzü: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü”, *Memleket, Siyaset Yönetim*, 7.18, 57-58.
- ALATEPELİ, Sarp (2016), *Smyrna Su Yapıları*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- ARSLAN, Ozan (2017), “Tarsus Elektrik Altyapısı Tarihine Bir Bakış (1906-1938)” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXXII, 1, 1.
- AYDOĞDU M. Hakkı-MANCI Ali Rıza–AYDOĞDU, Murat (2015), “Tarımsal Su Yönetiminde Değişimler, Sulama Birlikleri, Fiyatlandırma ve Özelleştirme Süreci”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14.52, 152.
- AYDOĞMUŞ, Nihan (2024), “Antik Dönem Anadolu’da Su-Kehanet İlişkisi”, *Lycus Dergisi*, 10, 59-85.
- AYTEPE, Oğuz (2004), Ankara’nın Merkez ve Başkent Olması, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu*, 33-34,15.
- BAYCAN, Nusret (1990), “Ankara’nın Başkent Oluşu”, *ATAM*, 17.19, 119-125.
- BEKTAŞOĞLU, Mustafa (2013), *Anadolu Şehirlerinin Su Yapıları, Anadolu’da Su Medeniyeti Dizisi, 1*, ASKİ Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 4, Ankara.
- BOZASLAN, Neslihan Bolat (2025), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Su Programları”, *Belgi*, 30, 111.
- BÜYÜKYILDIRIM, Galip (2010), “1925 Talimatnamesi, Türkiye’de Akarsu Ölçümlerinin Başlangıcı”, *Pamukkale Üniversitesi VI. Ulusal Hidroloji Kongresi Kitabı*, Denizli, 45-63.
- ÇELİK, Gülfettin (2005), “İstanbul Kaynak Suları (Teşkilat ve İşleyişi ile)”, *XIV. Türk Tarih Kongresi* (9-13 Eylül 2002), II.I, Ankara, 794-795.
- DEMİR, Abdullah (2000), *Su ve DSİ Tarihi*, DSİ Vakfı Yayını, Ankara.
- DEMİR, Hatice (2019), “Eski Türklerde Su Kültü ve Anadolu Selçuklu Mimarisi Üzerindeki Etkileri”, *ASOBİD*, 5, 23-46.
- DURU, Bülent (2012), “Mustafa Kemal Döneminde Ankara’nın İmarı”, *Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara*, Haz. Funda Şenol CANTEK, Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara.
- EROĞLU, Veysel (2000), “Tarih Boyunca İstanbul’a Su Veren Kaynaklar”, *Osmanlı Su Medeniyeti: Uluslararası Sempozyum, 5-8 Mayıs 2000: Bildiriler*, İstanbul, 38.

- KANDEMİR, Seyyah (1932), *Ankara Vilâyeti*, (Türkiye Seyahatnamesi, Seyahat Serisi No:1), Ed. Ali HAYDAR, Türkiye Maarif Cemiyeti Neşriyatı, Ankara.
- KARABULUT, Umut, YILDIRIM Yavuz (2022), “Çevre Tarihi Perspektifinden Suyun Kontrolü: Işıklı Gölü Barajı”, *Belgi Dergisi*, 24, 274.
- KARTAL, Cemile Burcu (2019), “Cumhuriyet’in Başkentinin Mekânsal Dönüşümü ve 1928-1930 Dönemi Hâkimiyet-i Milliye Gazetesine Yansımaları”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 321-322.
- KOZANOĞLU, Hülagü (2013), *Anadolu’da Suyun İzi* (Anadolu Su Medeniyetleri Dizisi No:7), ASKİ Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 4, Ankara.
- NAZIM BEY, (1341/1925), *İstanbul Vilayeti Şehremaneti’ne Evkâf’dan Devr Olunan Sular*, C.I, Şehremaneti Matbaası, İstanbul.
- OĞUZ, Burhan (1998), *Bizans’tan Günümüze İstanbul Suları*, Simurg, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Rıfat (1991), “Ankara-Osmanlılar Devri”, *TDVİA*, C. III, İstanbul, 208.
- ÖZGEN, Yüksel, BÜYÜKTOLU Recep, (2016), “Cumhuriyetin İlk Barajı: Çubuk Barajı (1929-1936)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 59, 90.
- POTUKOĞLU, Salih-BÜYÜKTOLU, Recep, (2025), “Cumhuriyet Dönemi’ndeki İlk Nüfus Sayımına Göre Ankara” *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12.3, 860.
- SATILMIŞ Selahattin, KAPLAN, Keziban Acar (2023), “Gediz Nehri’nde Taşkınlar, Islah Çalışmaları ve Afet Yönetimi (1860-1901)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXVIII.1, 280-290.
- TABAKOĞLU, Ahmet (2015), “Antik Çağ’dan XXI. Yüzyıla”, *Büyük İstanbul Tarihi*, İBB Kültür A.Ş, 6, 82-117.
- TAMER, Nilgün Görür, ATİK, Saffet, ÖZBİLEN, Vedat, ÖZDEN, Sinan, SEYREK Kemal, (2006), “Küresel Su Politikalarının Şehir ve Bölge Planlama Disiplini Açısından Değerlendirilmesi”, *TMMOB Su Politikaları Kongresi*, Ankara, 94.
- TANOĞLU, Ali (1943), “Türkiye’de Büyük Su İşlerinin Bugünkü Durumu ve Türkiye’nin Su Davası”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 3-4, 288-289;
- TEKELİ, İlhan (2009), *Cumhuriyet’in Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınlar, İstanbul.
- YURDAKUL İlhami (der.), (2000), *XIX. ve XX. Yüzyılda İstanbul Suları*, İstanbul.